

Colloquium Anatolicum

21 2022

INSTITUTUM TURCICUM SCIENTIAE ANTIQUITATIS
TÜRK ESKİÇAĞ BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

INSTITUTUM TURCICUM SCIENTIAE ANTIQUITATIS
TÜRK ESKİÇAĞ BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Colloquium Anatolicum

21

• 2022 •

INSTITUTUM TURCICUM SCIENTIAE ANTIQUITATIS
TÜRK ESKİÇAĞ BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü
İstiklal Cad. Merkez Han, No:181 Kat:2 34435 Beyoğlu-İSTANBUL
Tel: 0090-212-2920963
E-mail: colloquiumanatolicum@gmail.com
www.turkinst.org

COLLOQUIUM ANATOLICUM
21

ISSN 1303-8486

**COLLOQUIUM ANATOLICUM dergisi, TÜBİTAK-ULAKBİM
Sosyal Bilimler Veri Tabanında taranmaktadır.**

COLLOQUIUM ANATOLICUM dergisi uluslararası hakemli bir dergidir,
yılda bir kez yayınlanmaktadır.

© 2022 Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü

Her hakkı mahfuzdur. Bu yayının hiçbir bölümü kopya edilemez.
Dipnot vermeden alıntı yapılamaz ve izin alınmadan elektronik, mekanik,
fotokopi vb. yollarla kopya edilip yayınlanamaz.

Editörler/Editors

Metin Alparslan
Bilge Hürmüzlü
Necmi Karul
Gürkan Ergin

Tasarım ve Uygulama

Bahadır Erşık

Baskı/Printing

Oksijen Basım ve Matbaacılık San. Tic. Ltd. Şti.
100. Yıl Mah. Matbaacılar Sit. 2. Cad. No:202/A Bağcılar-İstanbul
Tel: +90 (212) 325 71 25 Fax: +90 (212) 325 61 99
Sertifika No: 29487

Yapım ve Dağıtım/Production and Distribution
Zero Prodüksiyon Kitap-Yayın-Dağıtım Ltd. Şti.
Tel: +90 (212) 244 75 21 Fax: +90 (212) 244 32 09
info@zerobooksonline.com www.zerobooksonline.com

INSTITUTUM TURCICUM SCIENTIAE ANTIQUITATIS
TÜRK ESKİÇAĞ BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Bilim Kurulu / Consilium Scientiae

Adolf HOFFMANN (Berlin)	Joachim MARZAHN (Berlin)
Alexandru AVRAM (Le Mans)	Kemalettin KÖROĞLU (İstanbul)
Aliye ÖZTAN (Ankara)	Lidewijde de JONG (Groningen)
Andreas SCHACHNER (İstanbul)	Mark WEEDON (London)
Belkıs DİNÇOL (İstanbul)	Mihriban ÖZBAŞARAN (İstanbul)
Cahit GÜNBAĞTI (Ankara)	Mustafa Hamdi SAYAR (İstanbul)
Catherine M. DRAYCOTT (Liverpool)	Oğuz TEKİN (İstanbul)
Cem KARASU (Ankara)	Önhan TUNCA (Liège)
Coşkun ÖZGÜNEL (Ankara)	Önder BİLGİ (İstanbul)
Daniel SCHWEMER (Würzburg)	Rene LEBRUN (Leuven)
David HAWKINS (London)	Sevil GÜLÇUR (İstanbul)
Elif Tül TULUNAY (İstanbul)	Stefano de MARTİNO (Trieste)
Felix PIRSON (İstanbul)	Theo van den HOUT (Chicago)
Gocha R. TSETSKHLADZE (Oxford)	Turan EFE (İstanbul)
İlya YAKUBUVICH (Chicago)	Vedat ÇELGİN (İstanbul)
İnci DELEMEN (İstanbul)	Vedat ONAR (İstanbul)
Jak YAKAR (Tel Aviv)	Wolfgang RADT (Berlin)
Jeroen POBLOME (Leuven)	

İçindekiler

Harun DANIŞMAZ – Özgür ŞAHİN	1
Tunceli Müzesi'nde Bulunan Bir Grup Mühür <i>(A Group of Seals from Tunceli Museum)</i>	
Tolga Kaan KIYAK	13
Çine-Tepecik Geç Tunç Çağı Yerleşmesinde Endüstriyel Kaynakların Ekonomik Yapılandırmadaki Yeri <i>(The Role of Industrial Resources in the Economic Structure of the Çine-Tepecik Late Bronze Age Settlement)</i>	
Serap ALA ÇELİK	37
Aktopraklık Höyük Çanak Çömleği: Dal Örgü Mimari Tabakası <i>(Pottery from Aktopraklık Höyük: The Wattle and Daub Architectural Layer)</i>	
Hilal USLU – Bilge HÜRMÜZLÜ	67
Pisidia Erenler Tepe Yerleşimi'nin Konumu ve Seramik Buluntularının Analizi <i>(Characterization of the Localization and Pottery Finds from Erenler Tepe Settlement in Pisidia)</i>	

Armağan TAN	97
Urartu Bürokrasisi'ne Dair Notlar ve İdari Açıdan Krâli Kentlerin Konumu <i>(Notes on Urartian Bureaucracy and the Administrative Status of the Royal Cities)</i>	
Ali ÇİFÇİ - Gülşen BAŞPINAR	119
Kahramanmaraş Müzesi'nde Bulunan Bir Geç-Hitit Mezar Steli <i>(A New Neo-Hittite Funerary Stele in Kahramanmaraş Museum)</i>	
Colloquium Anatolicum Yayın İlkeleri	130
Colloquium Anatolicum Directions for Authors.....	132

Pisidia Erenler Tepe Yerleşimi'nin Konumu ve Seramik Buluntularının Analizi*

Characterization of the Localization and Pottery Finds from Erenler Tepe Settlement in Pisidia

Hilal USLU** – Bilge HÜR MÜZLÜ***

DOI: 10.58488/collan.1168054

Keywords: Pisidia, Fortified Settlement, Iron Age Pottery, Hellenistic Period Pottery, Defense System

Erenler Tepe settlement, in the northwest of the Pisidia Region, is located within the territory of Apollonia, one of the Seleucid colonies in the region. The pottery found during the surveys suggest that the settlement, which started in the Early Iron Age, continued until the Late Hellenistic Period. The strategical location of this settlement allowed controlling the main and intermediate arterial roads leading to the Ancient City of Apollonia. There is a clear wall line surrounding the settlement and the tower structure positioned at the highest point of the settlement. This thus indicates that it is one of the fortified settlements that was established to ensure the safety of the road and the well-known trade networks in the north part of the region. In this paper all the findings and evidence that show that Erenler Tepe settlement is one of the rarely examined fortified settlements will be presented and discussed in detail.

Anahtar Kelimeler: Pisidia, Kale Yerleşmesi, Demir Çağı Seramiği, Hellenistik Dönem Seramiği, Savunma Sistemi

Pisidia Bölgesi'nin kuzeybatısında yer alan Erenler Tepe yerleşmesi, Seleukoslar Dönemi'nde kurulan koloni kentlerinden biri olan Apollonia Antik Kenti territoriumu içerisinde yer almaktadır. Apollonia Antik Kenti'ne ulaşan ana ve ara arter yolları kontrol altında tutan konumu, bölgede bilinen yol ve ticaret ağlarının güvenliğini sağlamak amacıyla kurulan kale yerleşimlerinden biri olduğunu göstermektedir. Yerleşimin etrafını çevreleyen sur hattı ve yerleşimin yüksek noktasına konumlandırılan kule yapısı da bu görüşü desteklemektedir. Buluntular, Erken Demir Çağı'nda başlayan yerleşimin Geç Hellenistik Dönem'e kadar devam ettiğini göstermektedir. Bu çalışmada ele alınan Erenler Tepe Yerleşmesi, bölgede varlığı bilinen ancak az sayıda çalışmaya konu olan kale yerleşmelerinden biri olması bakımından önem taşımaktadır.

* Hakeme Gönderilme Tarihi: 22.08.2022 Kabul Tarihi: 08.10.2022

** Hilal USLU, Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, TR32600 Isparta, hilaluuslu@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-2709-2219

*** Bilge HÜR MÜZLÜ, Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, TR32600 Isparta, bilgehurmuzlu@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-3676-7436

Pisidia Bölgesi'nde Demir Çağı ve Hellenistik Dönem yerleşmelerinin yüksek rakımlı tepelerin üzerinde konumlandığı bilinmektedir. Bu yerleşim uygulaması, Erenler Tepe'de de benzer şekilde karşımıza çıkmaktadır¹. Bu çalışmada Isparta Arkeolojik Surveyi (IAS) kapsamında 2015-2018 yılları arasında araştırılmış olan Erenler Tepe yerleşmesinin tanımlanması amaçlanmıştır². Alanda yürütülen araştırmalar kapsamında özellikle yerleşimin savunma sistemi içerisinde kalan yapılarda yoğun; yapılar dışında bulunan alanlarda ise genel yüzey araştırmaları gerçekleştirilmiştir³. Erenler Tepe bölge içerisinde konumu ve tarihsel süreç değerlendirilerek ele alınacaktır. Bu kapsamda, Erenler Tepe'de Demir Çağ'ın erken dönemlerinden itibaren iskân edildiğini gösteren kahverengi tek renkli, gri tek renkli, *Black on Red* ve bantlı seramik grupları değerlendirilecektir. Hellenistik Döneme tarihlendirilen seramik grupları yerleşimin kesintisiz olarak devam ettiğini göstermektedir. Form ve astar özellikleri ile Geç Hellenistik Dönem özellikleri gösteren seramik grupları ise yerleşimin son iskân tarihi hakkında bilgiler vermektedir.

1. Konum

Erenler Tepe günümüz Isparta İli, Uluborlu İlçesi sınırlarında yer almaktadır. Yaklaşık olarak 1.745-1.792 m yüksekliğindeki tepe üzerine konumlanan Erenler Tepe yerleşmesi, bir Seleukos Dönemi koloni kenti olan Apollonia'nın 4,5 km güneyindedir (Fig. 1-3)⁴.

¹ Bu çalışma Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Bölümü'nde yürütülen yüksek lisans tezinden üretilmiştir. Yüksek Lisans Tez çalışması, Süleyman Demirel Üniversitesi Bilimsel Araştırma Koordinasyon (BAP) Birimi SYL-2021-8338 no.lu Proje ve Koç Üniversitesi Suna & İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Merkezi (AKMED)'in Yüksek Lisans Araştırma Bursu kapsamında KU AKMED 2021/T.1080 no.lu Proje ile desteklenmiştir. Destekleri için her iki kuruma; Isparta İli ve İlçeleri Yüzey Araştırması (IAS) çalışmalarına izin ve desteklerini sağlayan Kültür Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne; çalışmalara katılan Süleyman Demirel Üniversitesi ve çeşitli üniversitelerden arkeolog ve öğrencilere teşekkür ederiz. Yüzey araştırmaları çalışmalarına ayrıca maddi destek sağlayan Süleyman Demirel Üniversitesi ve Türk Tarih Kurumu Başkanlığı'na desteklerinden dolayı teşekkürü borç biliriz.

² Prof. Dr. Mehmet ÖZSAİT bölgede yürüttüğü yüzey araştırmalarında Erenler Tepe'nin 600 m doğusunda bulunan ve İkizoluk Pınarı'nın 300 m güneyinde yer alan tepeli ziyaret ettiğini ve Tepe'nin doğu etekleri ile yamaçlarında Erken Tunç Çağı, Demir Çağı ve Orta Çağ yerleşimlerine ait seramiklerin ele geçtiğini belirtmektedir (Özsait 2009: 119). Erenler Tepe kale yerleşmesi asıl olarak Prof. Dr. Bilge HÜRMEZLÜ başkanlığında gerçekleştirilen Isparta Arkeolojik Surveyi (IAS) kapsamında Prof. Dr. Kay KOHLMAYER ve ekibi (HTW Berlin) ile yürütülen yüzey araştırmalarında detaylı olarak araştırılmıştır, bkz. Hürmüzlü et al. 2017a: 670; Hürmüzlü et al. 2019: 347-348. Sayın Prof. Dr. Kay KOHLMAYER'e ve Arie Kai BROWNE'ye çalışmalarımız sırasındaki destekleri ve görüş alışverişi için teşekkür ederiz.

³ Erenler Tepe'de yerleşim düzenlemesinin tespit edilmesine yönelik çalışmalar sırasında WGS 84 UTM Zone 36N koordinat sisteminde +/-1 mm hassasiyet ile oluşturulmuş orthophotolar kullanılmış ve buradan hareketle yapıların planları QGIS programı kullanılarak çizilmiştir. Drone çekimleri ve orthophoto verileri Arie Kai BROWNE (Berlin- Freie Üniversitesi Doktora Öğrencisi) tarafından oluşturulmuştur. Destekleri için teşekkür ederiz.

⁴ Apollonia'nın Seleukos kolonisi olmasına ilişkin bkz. Mitchell – Waelkens 1998: 5; Hürmüzlü 2015: 173-175.

Fig. 1. Erenler Tepe Yerleşmesi (LAS Arşivi)

Apollonia territoriumu içerisinde yer alan bu kale yerleşmesinin konumu, birbirine bağlı diğer yerleşimleri gören bir noktada olması bakımından önemlidir (Fig. 3). Bu bağlamda, Erenler Tepe'nin görüş alanı içerisinde kalan yerleşmelerin saptanması amacıyla 3, 5, 10 ve 20 km çapında *viewshed* (görünürlük) analizleri oluşturulmuştur (Fig. 4)⁵. *Viewshed* analizleri, Erenler Tepe'nin görüş alanı içinde ana ve ara arter yollarının olduğunu ve bu yolları kontrol altında tuttuğunu göstermektedir. 3 km çapında Konane (Kale Tepe) yerleşmesinden Apollonia'ya bağlanan ara arter yolu; 5 ve 10 km çapında Via Sebaste yolunun Apollonia'ya ulaşan hattını⁶ ve 20 km çapında ise bu hat ile Askania Gölü'nü (Burdur

⁵ Viewshed analizlerinde insan gözünün görebileceği mesafe uzaklığına dair farklı değerlerin ele alındığı çalışmalar bulunmaktadır, bkz. Koparal 2011: 41; Koparal 2012: 145-146 (2,5 km kabul edilmiştir). Bu yönde gerçekleştirilen bazı çalışmalarda bu mesafenin 6,3-10,8 km arasında değiştiği gözlemlenmiştir. Buna ilişkin ayrıca bkz. Topouzi et al. 2000: 10. Bunun dışında özellikle belirtmek gerekir ki alan çapı değerlendirmelerinde kule yüksekliğinin görüş mesafesi uzaklığına 5 km'lik yarıçap dışında kayda değer bir değişimin olmadığı gözlemlenmiştir, bkz. Kantner – Hobgood 2016:1311. Erenler Tepe viewshed analizleri oluşturulurken, bölgedeki korunan kale yükseklikleri dikkate alınmıştır. Bölgede, Pednelissos'ta 7 m, Sillyon'da 8 m ve Adada Antik Kenti'nde 8 m yüksekliğinde korunan kule yapıları bulunmaktadır, bkz. Laufer 2010: 180; Büyükkolancı 2013: 201. Buradan hareketle yükseklik ortalama 7 m olarak değerlendirilmiş ve ortalama insan boyu 1,60 cm olarak dahil edilmiştir. Bu doğrultuda analizlerde yükseklik 8,60 cm olarak kabul edilmiştir.

⁶ Apollonia Antik Kenti'nin Via Sebaste yol ağına dahil olduğu, bölgede Antiokheia-Apollonia ve Apameia- Apollonia güzergahları üzerinde ele geçen mil taşlarından bilinmektedir, bkz. Coşkun Abuagla 2015. Via Sebaste için ayrıca bkz. Levick 1967: 38-39; French – Mitchell 1977: 213-215; Mitchell 1993: 70, 76-77; French 2012: 7; French 2014: No 1, 2, 4a, 4b, 5a ve 7b; Mitchell – Wagner – Williams 2021: 8, Map 3; Köker 2022: 21, Harita 3.

Fig. 2. Erenler Tepe Yerleşmesi'nden Apollonia'ya (Günümüz Uluborlu) Bakış

Gölü) ve kuzeyindeki araziye gözlemleyebilmektedir (Fig. 5). Nitekim Erenler Tepe arazi ziyareti sırasında, kule yapısından 20 km uzaklığında yer alan Burdur Gölü'nü çıplak gözle görmek mümkün olmuştur (Fig. 6). 10 km çapında ise Apollonia'nın kuzeyindeki bölgeye hâkim olduğu anlaşılmaktadır. Askania Gölü'nün kuzeyindeki araziye ve Apollonia'ya bağlanan ara arter yola hâkim olan Erenler Tepe ve Kale Tepe (Konane) yerleşmelerinin birbirleri ile bakışım halinde olduğu açıktır (Fig. 7).

Erenler Tepe yerleşmesi Apollonia Antik Kenti'ni gören ve kente ulaşımın sağlandığı yol hatlarına hâkim bir konumdadır. Pisidia Bölgesi'nde özellikle Seleukoslar Dönemi'nde kurulan koloni kentlerinin territoriumlarında varlığı Demir Çağı'ndan itibaren bilinen kalelerin Hellenistik Dönem'de yeniden tahkim edildiği ve birbirini gören konumlarda yer aldıkları son yıllarda yürütülen yüzey araştırmalarından anlaşılmaktadır. Apollonia'nın territoriumunda bulunan Erenler Tepe dışında, Seleukeia Sidera Antik Kenti'nin kuzeydoğusunda yer alan Konane (Kale Tepe) yerleşmesi⁷ ile Pisidia Antiokheia antik kentinin kuzeybatısında konumlanan Sağır Kalesi ve güneydoğusunda yer alan Madenli Kalesi örnek olarak gösterilebilir⁸. Bu kale yerleşmeleri, Seleukos kolonileri ile çevrelerindeki ana

⁷ Konane (Kale Tepe) yerleşmesi için bkz. Hürmüzlü – De Giorgi – Iversen 2009: 239, Fig. 12; Hürmüzlü 2015: 179.

⁸ Sağır kale için bkz. Ağgül 2015: 16, Res. 9; Alparslan – Güngör 2018: 196, Resim 13. Madenli kalesi için bkz. Özhanlı et al. 2020: 491, Harita 2; Alparslan – Güngör 2018: 198. Pisidia Antiokheia Antik Kenti çevresinde gerçekleştirilen yüzey araştırmaları, Demir Çağ yerleşimlerinin Sultan Dağları'nda eteklerinin yukarısında konumlandıklarını ve bu yerleşimlerin kaleler ile korunduğunu göstermektedir, bkz. Özhanlı et al. 2019: 486.

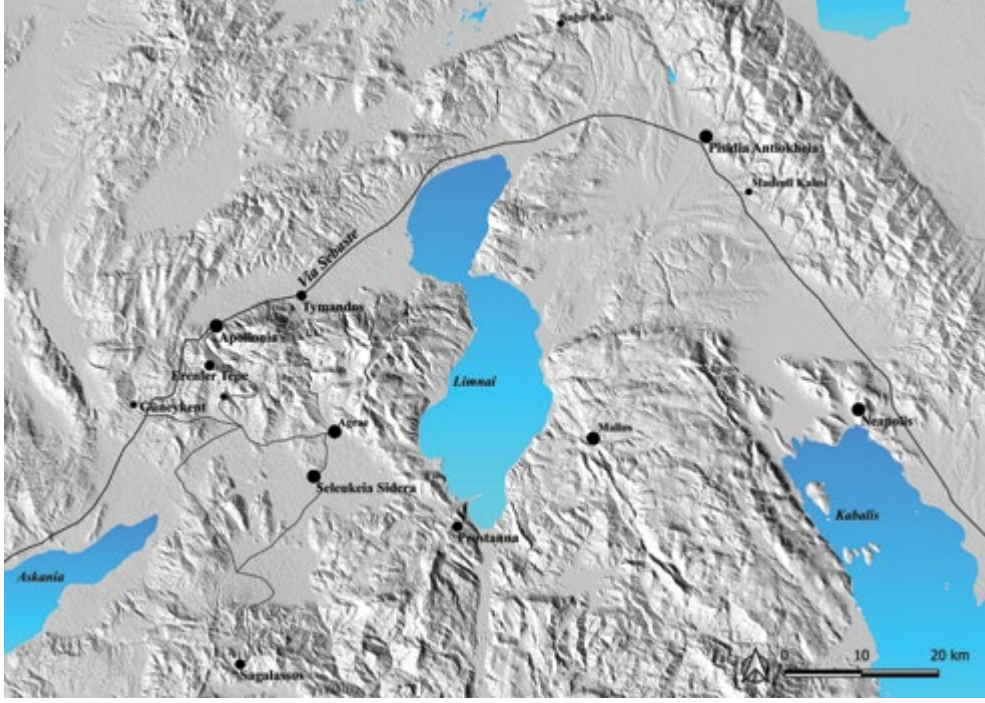

Fig. 3. Erenler Tepe Yerleşmesi Konumu

yolları ve ara arter yolları kontrol edebilecek konumlarda yer almaktadır⁹.

2. Tarihsel Çerçeve ve Savunma Sistemi

Pisidia Bölgesi'nde gerçekleştirilen araştırmalarda ele geçen arkeolojik ve epigrafik buluntular Demir Çağı'nda Phryg ve Lydia kültürlerinin Pisidia Bölgesi'nin kültürel kimliği üzerinde yoğun etkiye sahip olduğunu; bu etkinin Roma İmparatorluk Dönemi içerisinde de devam ettiğini göstermiştir¹⁰. Erenler Tepe yerleşmesi, Demir Çağı'ndan itibaren iskân görmüş olmalıdır. Nitekim aşağıda ele alınan seramik buluntular bu yerleşmede muhtemelen MÖ 9. yüzyıldan itibaren bir yerleşimin olduğunu ortaya koymaktadır.

Pisidia Bölgesi'nde Demir Çağ ve Erken Hellenistik Dönem'e ilişkin bilgilerimiz kısıtlı olmakla birlikte; bölge kentlerinden Apollonia'da muhtemelen Büyük İskender Dönemi'nde Thrakialı ve Lykialı yeni kolonistlerin kente yerleştirildiği düşünülmektedir¹¹. Pi-

⁹ Seleukeia ve Konane ile Apollonia yol ağları için bkz. Hürmüzlü et al. 2009: 248; Hürmüzlü – Hecebil 2015: 38; Hürmüzlü – Çelik – Hecebil 2017: 177. Antiocheia ve çevresi için bkz. Alparlan – Güngör 2018: 199-200; Özhanlı et al. 2019: 485; Özhanlı et al. 2020: 488-489.

¹⁰ Pisidia Bölgesinde Lydia ve Phrygia izlerine ilişkin bkz. Hürmüzlü 2009b: 496; Hürmüzlü – Tanrıver 2016; Mitchell – Waelkens 1998: 5-6; Köse 2017: 26-38.

¹¹ Arrianos ve Plinius'un aktarımları için bkz. Arrianos 1, 26; Plinius 5, 95. Kolonistlerin kente yerleşmelerine dair bir diğer düşünce, Thrakialıların I. Seleukos, Lykialıların ise Pergamon Dönemi'nde yerleştirildiğidir. Bu konuda görüşler için detaylı olarak bkz. Magie 1950: 1315; Hürmüzlü 2015: 174.

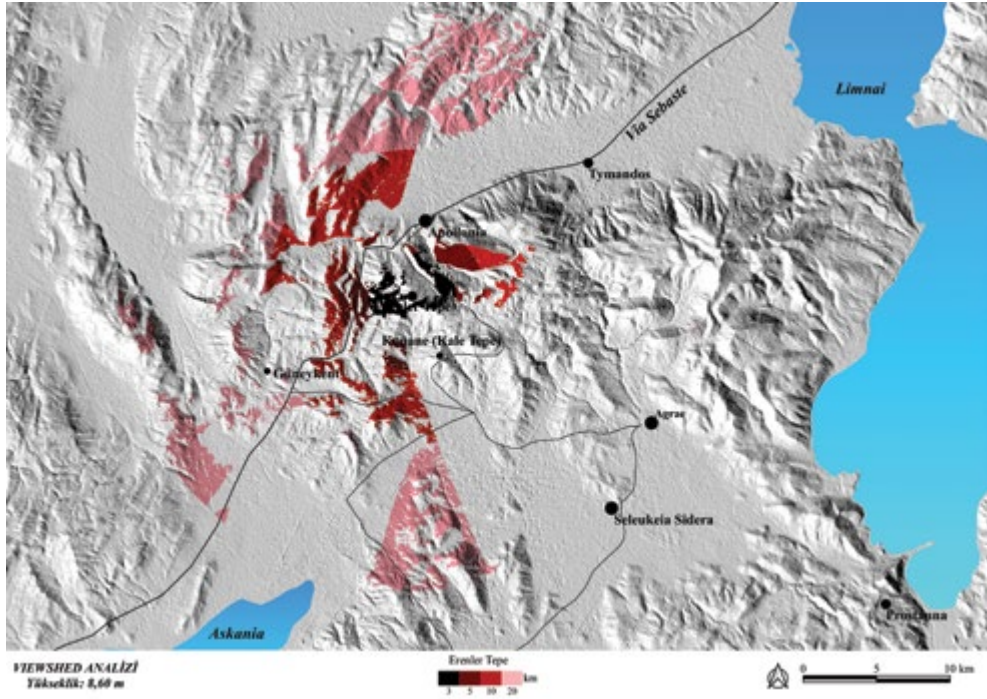

Fig. 4. Erenler Tepe Viewshed Analizi

sidia Bölgesi'nde Diadokhlar Dönemi'nde hâkimiyeti sağlamak amacıyla çıkan çatışmalar, Ipsos Savaşı (MÖ 301) ile sonlanmıştır (Özsait 1985: 37; Mitchell 1991: 122; Tekin 2008: 139-146; Köker 2022: 13). Korupedion Savaşı sonucunda (MÖ 281) Seleukos hâkimiyeti altına giren bölgede kontrolü sağlamak amacıyla çeşitli yerleşim politikaları uygulanmıştır¹². Bu savaşın sonunda geniş bir coğrafyada hâkimiyet kazanan I. Seleukos, kontrolü sağlamak amacıyla stratejik noktalarda koloni kentleri kurmuştur¹³. Koloni kentleri askeri tip, sivil tip ve iki vatandaş grubunun bir arada yaşadığı olmak üzere üç farklı tipten oluşmaktadır (Cohen 1978: 37-44; Kaşka 2017: 109). Pisidia Bölgesi'nde askeri karaktere sahip; yol ve ticaret ağlarına hâkim konumlarda bulunan dört koloni kenti (Pisidia Antiocheia, Seleukeia, Neapolis ve Apollonia) kurulmuştur¹⁴. Bu koloni kentlerine Grek kökenli ve sivil halkların göç ettirilmesi ile (*synoikismos*) büyük ölçekli kentler oluşmuştur¹⁵.

¹² Hellenistik Dönem yerleşim politikalarına ilişkin olarak bkz. Tschirikower 1927; Akalın 2006; Tekin 2008:144; Özsait 1985: 40-42; Vanhaverbeke – Waelkens 2005:49-50; Hürmüzlü 2015: 169.

¹³ Seleukoslar Döneminde kurulan kolonilere ilişkin olarak bkz. Magie 1950:456-457; Jones 1971: 127; Cohen 1978; Daubner 2011; Kaşka 2017: 10-13; Sarılar 2014: 159-190.

¹⁴ Pisidia Bölgesi koloni kentleri için bkz. Magie 1950: 457, 475; Levick 1967: 17-19; Jones 1971: 127; Cohen 1978:15; Özsait 1985: 124-125; Cohen 1995: 278-29; Mitchell – Waelkens 1998: 5-6; Cohen 1995: 278-29.

¹⁵ Pisidia Bölgesinde synoikismos için bkz. Cohen 1978: 33-40; Hürmüzlü 2015: 171; Daems – Talloen 2022: 189.

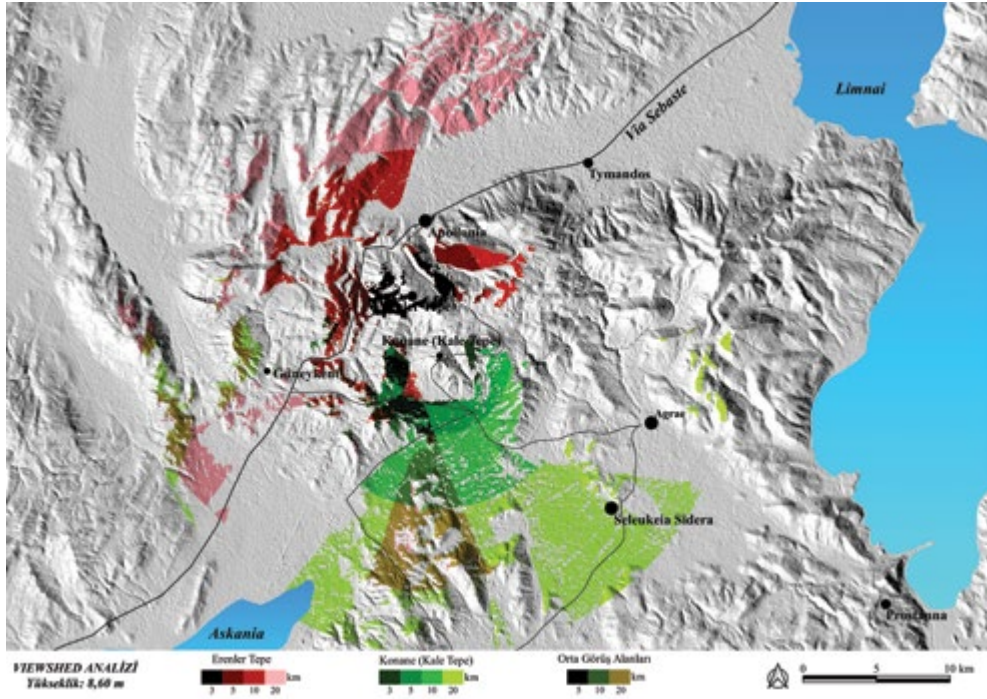

Fig. 5. Erenler Tepe ve Konane (Kale Tepe) Viewsbed Analizi

Bölgedeki *synoikismos* uygulamasının izleri, Seleukos Kolonisi olan Seleukeia'nın çevresinde gerçekleştirilen yüzey araştırmalarından anlaşılmaktadır. Kent çevresinde Hellenistik Dönem öncesinde yerleşimlerin varlığına dair mevcut kanıtlara karşı¹⁶, Isparta İli ve İlçeleri Yüzey Araştırmaları (IAS) kapsamında incelenen höyüklerde Hellenistik Dönem'e ait verilere az sayıda veya bu döneme ait veri hiç tespit edilememiştir (Hürmüzlü *et al.* 2020: 317).

Bölgede, koloni kentlerinin yanı sıra Demir Çağı'ndan itibaren bilinen kalelerin Hellenistik Dönem'de yeniden tahkim edilmesiyle oluşturulan kale yerleşimleri de bulunmaktadır (Hürmüzlü 2015: 178). Erenler Tepe Kale Yerleşmesi'nin, bu yerleşimlerin tipik bir örneği olduğu anlaşılmaktadır. Erenler Tepe, batı kısmında sarp bir yamaç bulunan doğal bir savunmaya sahiptir; kenti çevreleyen savunma sistemi sur duvarları ve bir kule yapısından oluşmaktadır (Fig. 8). Kuzeybatıda sur duvarının izlerine rastlanmamıştır. Savunma sistemine ait duvarların temel seviyesinin üstü korunmamış olmakla birlikte¹⁷

¹⁶ Mehmet Özsait bölgede yürüttüğü yüzey araştırmalarında, Seleukeia çevresinde yer alan höyüklerde Hellenistik Dönem öncesine ait verilere ulaşmıştır, bkz. Özsait 1986.

¹⁷ Erenler Tepe'nin doğu ve batı yamaçlarına yoğun miktarda bulunan düzensiz taş blokları, savunma sistemine ait duvarların bu bölgelere akmış olduğunu göstermektedir. Benzer durum ile Pisidia Bölgesi'nde Kıbyra Antik Kenti'nin batısında yer alan Kocayayla'da (bkz. Dökü – Baytak 2017a: 236; Dökü 2018: 144) ve Erenler Tepe'nin yaklaşık 7,5 km güneybatısında bulunan Serikli Toptaş'da da karşımıza çıkar, bkz. Hürmüzlü – Gerçek 2016.

Fig. 6. Erenler Tepe Kule Yapısından Askania Gölü'ne Bakış (LAS Arşivi)

sur hattına dair izler, anakaya üzerinde düzeltme izleri ve yer yer korunmuş duvar sıraları doğu kesimde kuzey güney hattı boyunca takip edilmektedir. Alanın topografyasına uygun olarak inşa edilen sur hattının tepenin eteklerinde 249 m uzunluktaki kısmı takip edilebilmektedir. Ayrıca sur hattına ait olan duvar sıraları güney kısımda nispeten daha iyi korunmuştur (Fig. 8 ve 9). Yerleşmenin ana sur hattı ile bağlantılı 5.360 m²'lik bir iç kaleye sahip olduğu anlaşılmıştır¹⁸. Savunma sistemine ait bir diğer öge, iç kalenin sur duvarları ile de bağlantılı ve tepenin doğu kısmında yer alan 6x6 m ölçülerindeki kule yapısıdır (Fig. 8 ve 10). Kulenin kuzey ve doğu duvarları anakaya üzerinde düzeltmeler yapılarak oluşturulmuştur. Tepe'nin kuzeybatısında duvar hattına dair izlerin olmaması bu alanın giriş kapısı olarak ayrıldığını düşündürmektedir (Fig. 8). Kule, araziye ve yol ağlarına hâkim bir konuma sahiptir. Pisidia Bölgesi'nde benzer savunma sistemine sahip kale yerleşmeleri Konane (Kale Tepe), Sagalassos, Antiokheia ve Kibyra yakınlarındaki kaleler ile Pednelissos'da bilinmektedir¹⁹.

¹⁸ İç kalede dört yapı tespit edilmiştir. Yapıların değerlendirme çalışmaları devam etmektedir. Bölgede benzer şekilde bir iç kale uygulaması Konane (Kale Tepe) yerleşmesinde de karşımıza çıkmaktadır, bkz. Hecebil 2016: 145.

¹⁹ Konane için bkz. Hürmüzlü 2013; Hecebil 2016; Sagalassos'un bulunan yaklaşık 1,8 km güneybatısında Zencirli Tepe için bkz. Vanhaverbeke et al. 2010: 113. Pednelissos için bkz. Laufer 2010: 165-192. Antiocheia'nın teritoriumunda kuzeyinde bulunan Sağır Kalesi için bkz. Ağgöl 2015; güneyinde bulunan Madenli Kalesi için ise bkz. Özhanlı et al. 2020: 491, Harita 2; Alparslan – Güngör 2018: 198. Kibyra'nın kuzeybatısında yer alan Kocayayla için bkz. Dökü – Baytak 2017a: 236; Dökü 2018: 144; kuzeydoğusunda yer alan Düven Kayası için bkz. Dökü 2018: 145.

Fig. 7. Erenler Tepe Kule Yapısından Kale Tepe'ye Bakış (IAS Arşivi)

3. Demir Çağı Seramikleri

Erenler Tepe'de yerleşimin Demir Çağı'nın erken evrelerinde başladığı, seramik buluntulardan anlaşılmaktadır. Bölge'nin bu kesiminde genellikle Phryg ve Lydia etkili seramik grupları ile İonia kökenli orientalizan ve bantlı seramik grupları açığa çıkmıştır²⁰. Güneybatı kesiminde ise bu gruplara ek olarak daha geniş bir seramik repertuarı ile karşılaşmak mümkündür²¹. Erenler Tepe'nin Demir Çağı seramik buluntuları, Pisidia Bölgesi'nin kuzey yerleşmelerinde sıklıkla karşımıza çıkan repertuarı tekrar etmektedir.

²⁰ Tymandos ve çevresinde ele geçen Phryg (Gri Tek Renkli) ve Lydia etkili seramikler (Streaked Ware, Black on Red) için bkz. Hürmüzlü 2009a: 208-209, Fig. 43-44; Hürmüzlü 2009b: 495-496, Pl. 2: 3-5; Hürmüzlü 2010: 66-67, Resim 4 ve 5; Gerçek 2013:56, Fig. 7-Çizim 11; Hürmüzlü – Tanrıver 2016: 38. Konane ve çevresi için bkz. Hürmüzlü – De Giorgi – Iversen 2009: 247, Fig. 8-9; Hürmüzlü 2011: 166, Resim 8; Hürmüzlü et al. 2012: 2, Resim 4; Hürmüzlü – Iversen 2015: 534, Fig. 2. Seleukeia Sidera ve çevresinde de Isparta Arkeolojik Surveyi (IAS) kapsamında Phryg, Lydia ve İonia etkili seramik örnekleri ele geçmiştir.

²¹ Güneybatı Pisidia'da Phryg ve Lydia seramiklerinin çeşitli gruplarının (Black on Red, Streaked Ware, Bikrom, Black on Buff, Marble Ware) yanı sıra Bantlı seramikler, orientalizan ve Ephesos Ware ile Doğu Yunan, Attika ve Korinth ithallerine rastlanmaktadır. Uylupınar ve çevresi için bkz. Dörtlük 1977:14; Çokay Kepçe 2009; Kaşka 2013; Kaşka 2020; Kibyra ve çevresi için bkz. Corsten – Hulden – Gebauer 2010: 147; Corsten – Hulden – Gebauer 2011: 75; Corsten – Hulden 2012:34. Panemoteichos için bkz. Aydal et al. 1997:152. Sagalassos ve çevresi için bkz: Braekmans 2010: 95; Poblome-Deegest 2003: 138; Poblome et al. 2013a: 528; Braekmans et al. 2017: 475.

Kahverengi Tek Renkli Seramikler

Erenler Tepe Yerleşmesi'nin en erken tarihli Demir Çağı seramik grubunu kahverengi tek renkli seramiklerden oluşturmaktadır. Tabak ve kâse formlarında toplam üç parça tespit edilmiştir (Fig. 11: 1-3)²². Bu örnekler arasında ikisi tabak formundadır (Fig. 11: 1 ve 2). İççe kalınlaştırılmış ağız kenarlı tabak formları, MÖ 2. binden itibaren Boğazköy/Hattuşa (Schoop 2011: 244), Yassihöyük (Omura 2008: 106-107), Acemhöyük (Türker 2008: 313, Kat. XV: 4) ve Beycesultan (Lloyd – Mellaart 1962: 201, Fig. 47: 46) yerleşimlerinden bilinmektedir. MÖ 2. bin yerleşimlerinde karşımıza çıkan kahverengi monokrom tabak örneklerinin ağız çapları oldukça geniştir²³. Hitit Dönemi'nin sonuna kadar kullanımı devam eden bu formun boyutunun zaman içinde küçüldüğü anlaşılmaktadır²⁴. Boğazköy/Büyükkaya'da tespit edilen MÖ 9. yüzyıl örnekleri, formun Demir Çağı'nda da kullanılmasına devam ettiğinin göstergesidir (Genz 2004: 66, Taf. 39-3). Ayrıca Boğazköy/Büyükkaya'da MÖ 700-600 yıllarına tarihlendirilen örnekler de bulunmaktadır (Genz 2004: 67-68, Taf. 42:9). Erenler Tepe örnekleri form özellikleri bakımından Erken Demir Çağı'na ait örnekler olarak değerlendirilmelidir. Tabak formunun Pisidia Bölgesi'nde yayınlanmış benzerlerine rastlanmamakla birlikte, Isparta Arkeolojik Surveyi kapsamında Konane (Kale Tepe) çevresinde yürütülen yüzey araştırmalarında ele geçmiştir.

Erenler Tepe Erken Demir Çağı kahverengi tek renkli grubuna ait diğer bir örnek ise omurgalı kâse parçasıdır (Fig. 11: 3)²⁵. Formun benzer örnekleri Gordion'da kahverengi ve gri tek renkli grup içinde, MÖ 900-750 yılları arasına ait bir tabakada karşımıza çıkmaktadır²⁶.

Gri Tek Renkli Seramikler

Erenler Tepe'de "gri tek renkli" seramikler bir adet krater parçası, bir adet kâse ağız ve iki

²² Erenler Tepe'de bu gruba ait seramiklerin hamurları orta ve küçük gözenekli; içerikleri, büyük boyutlu taşçıklıdır. Hamur renkleri 2.5 YR 4/4 sarımsı kahverengi ve 10R 4/8 kırmızı; yüzey renkleri ise 5 YR 5/3 kırmızımsı kahverengi ve 10R 4/8 kırmızıdır.

²³ Schoop 2011: 247. Boğazköy/Hattuşa örneklerinde 47 cm (Schoop 2003: 172-173); Yassihöyük örneklerinde 32 cm (Omura 2008: 106); Acemhöyük örneklerinde 30 cm (Türker 2008: 88 ve 279, Kat. No. 82, Levha XV:4, tablo III) genişlikte ağız çapı görülmektedir.

²⁴ Boğazköy/Büyükkale'de MÖ 1500-1200 yılları arasına tarihlendirilen, ağız çapı 41 ve 36 cm olan (Schoop 2003: 175, Fig. 4: 5 ve 6) ve Maşathöyük'te MÖ 1275-1200 yıllarına tarihlendirilen, ağız çapı 17 cm (Özgüç 1982: 28-29, Lev. 46,1, Şek. 20) olan örnekler ele geçmiştir.

²⁵ Küçük gözenekli bir hamur yapısına sahiptir. Hamur içeriğinde küçük boyutlu taşçık, kireç, altın mika ve şist bulunmaktadır. Hamur ve yüzey rengi 2.5 YR 4/8 kırmızıdır.

²⁶ Gordion kahverengi tek renkli örnekler için bkz. Sams 1994: 208, no. 89-91, Pl. 8; Gri tek renkli örnekler için bkz. Sams 1994: 207, no. 79-81-82-86, Pl. 7. Bu grubun Erken Phryg Dönemi'nde çok sayıda örnekle temsil edildiği ve Orta Phryg Dönemi ile Geç Akhemenid örneklerine ilişkin tartışma için bkz. Toteva 2007: 62-64. Boğazköy'de ele geçen ve MÖ 730-674/73 yılları arasına tarihlenen tabakada ele geçen Gri Tek Renkli örnek için bkz. Bossert 2000: 116, no. 984, Taf. 82, Abb. 43.

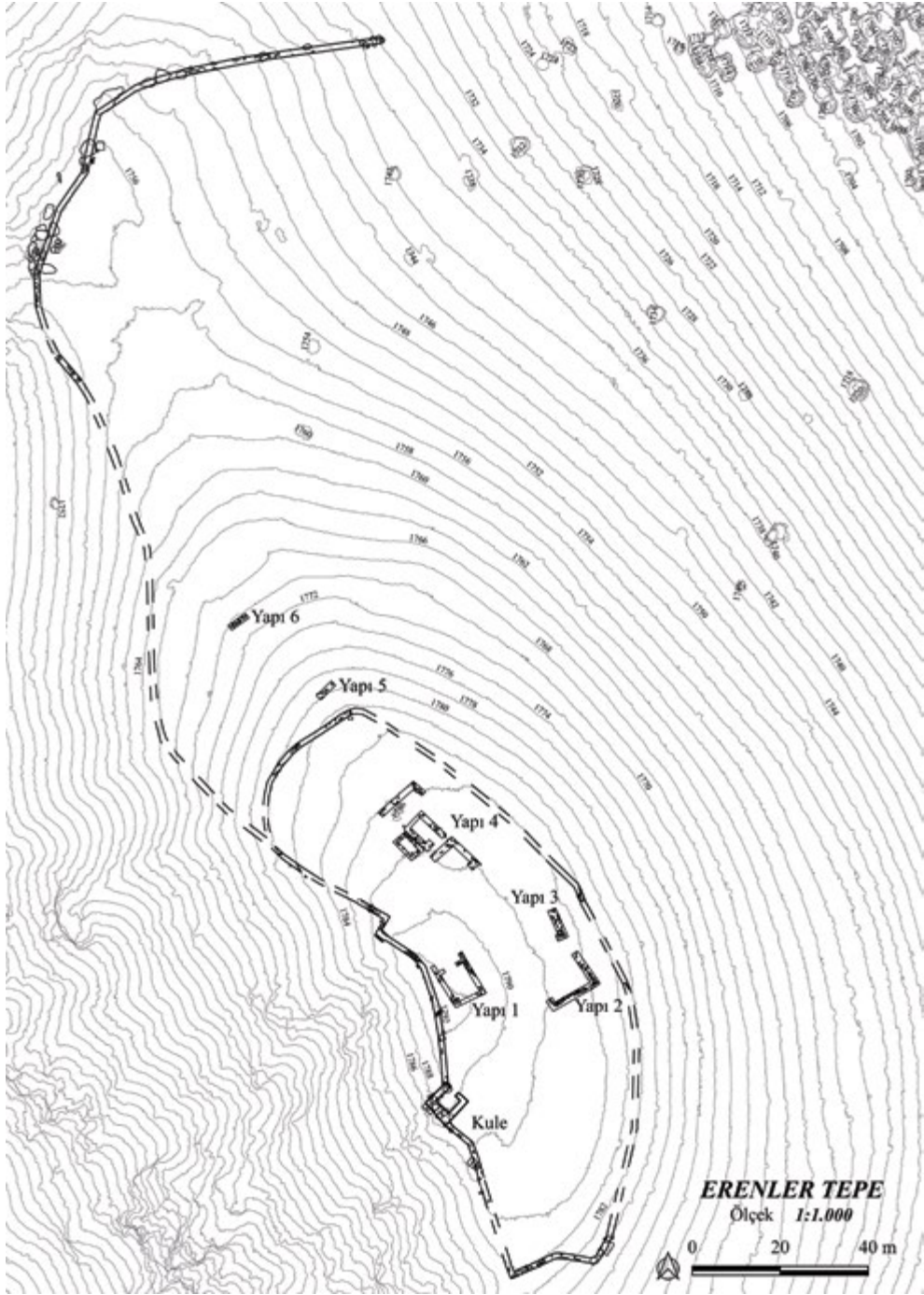

Fig. 8. Erenler Tepe Yerleşmesi Topoğrafik Plan

Fig. 9. Erenler Tepe Yerleşmesi Güneyi, Sur Duvarı İzleri (IAS Arşivi)

adet kulp parçaları ile temsil edilmektedir (Fig. 11: 4-7)²⁷. Pisidia Bölgesi'nde gri tek renkli seramik örnekleri Hacılar ve Düzen Tepe (Braekmans 2010: 126) ile Isparta Arkeolojik Surveyi kapsamında Gönen Höyük ve Kale Tepe (Konane) çevresinde yürütülen yüzey araştırmalarından da bilinmektedir.

Dışa dönük ve içe kalınlaştırılmış ağız formuna sahip krater parçasının (Fig. 11: 4) MÖ 9-8. yüzyıl arasına tarihlendirilen örnekleri Gordion²⁸ ve Midas Kale'de (Tamsü Polat – Kanbur 2020: 268, Kat. No.3, Fig. 3.3); MÖ 8. yüzyıla tarihlendirilen bir benzeri ise Boğazköy/Büyükale'de ele geçmiştir (Bossert 2000: 38, Lev 21:187). Erenler Tepe örneği benzerlerine dayanarak MÖ 9-8. yüzyıl aralığı kabul edilebilir. Bir diğer gri tek renkli seramik örneği, içe dönük ağızlı kâse formundadır (Fig. 11: 5). Gordion (Sams 1994: 50 ve 209, fig.7:106) ve Midas Kale'de (Tamsü Polat – Kanbur 2020: 273, Kat. No. 26, Fig. 4: 25) ele geçen benzerleri MÖ 8. yüzyıla aittir ve Erenler Tepe örneği için de aynı tarih kabul edilebilir.

Diğer iki örnek ise büyük boyutlu, kapalı bir kaba ait iki kulp parçasıdır (Fig. 11: 6 ve 7). Üzerindeki baskı bezeme bulunan kulp (Fig. 11: 6), benzer örneklerle dayanarak tarihlendirilmesini mümkün kılmaktadır. Dikdörtgen bir çerçeve içerisinde birbirini çapraz

²⁷ Hamurları gözenekli yapıya sahiptir, içeriklerinde orta boyutta taşçık ve gümüş mika bulunmaktadır. Hamur renkleri 10 YR 6/2 açık kahverengimsi gri ve 7.5 YR 3/1 çok koyu gri arasında değişmektedir. Yüzey renkleri ise 10 YR 7/2 açık gri ve 5Y 3/1 çok koyu gridir.

²⁸ Gordion'da ele geçen örnekler için bkz. Sams 1994: 122 ve 212, Figure 51:146, Henrickson 2005: 126, Figure 10-3:1.

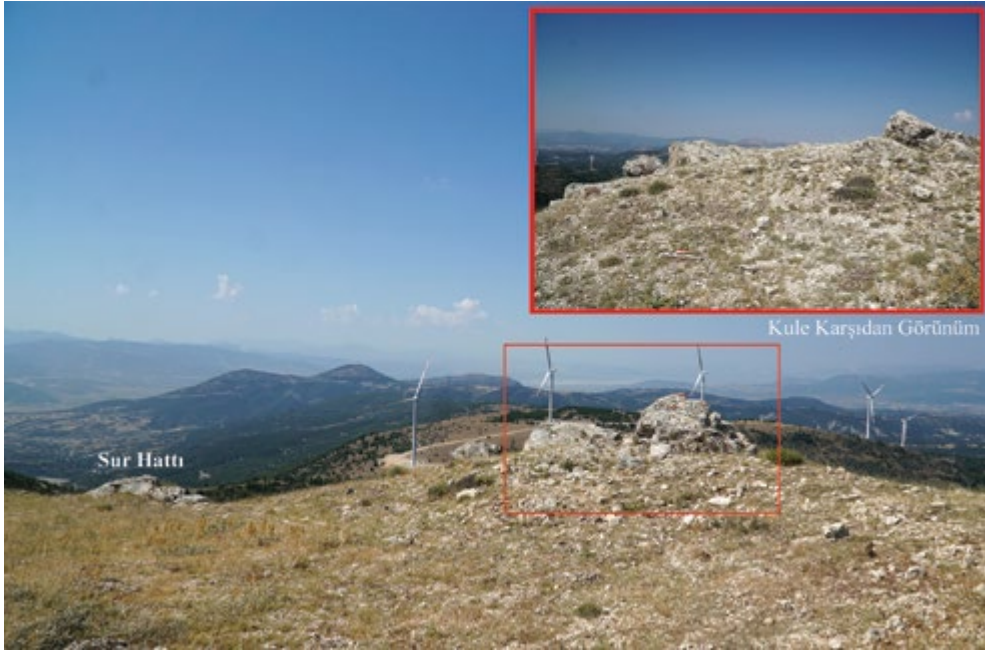

Fig. 10. Erenler Tepe Kule Yapısı (IAS Arşivi)

kesen çizgilerden oluşan motifin Sardeis'te üçgen bir çerçeve içerisinde oluşturulan benzerleri MÖ 8. yüzyılın ortalarına tarihlendirilen Lydia III tabakasında ele geçmiştir (Ramage *et al.* 2021: 204, Plate 262, PC 130, P60, 397).

Black on Red Seramiği

“*Linear Black on Red*” bezeme üslubuna sahip bir tabak örneği, tipik Demir Çağı seramiklerinden bir diğeridir ve Erenler Tepe’de tek örnek ile temsil edilmektedir (Fig. 12: 1)²⁹. Tabak formunun dış yüzeyinde ve *tondosunda* birbirine paralel yatay iki bant ile *tondoda* bantlar arası rezerv alanlarında dikey çizgiler yer almaktadır. Pisidia’da benzer örnekler Uylupınar (Çokay Kepçe 2009: 37 ve 39, Fig. 36c ve 37b; Dökü – Baytak 2017b: 17, Fig. 9) ve Sagalassos’ta da (Poblome *et al.* 2013a: 528, Fig. 2) karşımıza çıkmaktadır. Pisidia Bölgesi’nde diğer *Linear Black on Red* örnekleri Panemoteichos (Aydal *et al.* 1997: 151-152) ve Isparta Arkeolojik Surveyi kapsamında Ulaş Tepe ve Demirliönü (Hürmüzlü 2009a: 212, Fig. 43c; Hürmüzlü 2009b: 496, Fig. 3b; Hürmüzlü – Tanrıver 2016: 37) ile Karayuş Höyük ve Gönen Höyük’te ele geçmiştir. *Linear Black on Red* grubu seramikleri, Sardeis’te MÖ 7. yüzyılın sonları-MÖ 6. yüzyılın başları arasına tarihlendirilmektedir (Gürtekin 1998: 27 ve 34; Gürtekin – Demir 2007: 49; Gürtekin Demir – Polat 2015: 120).

²⁹ Hamuru küçük gözenekli bir yapıya sahiptir. İçeriğinde az miktarda küçük boyutlu taşçık, kireç ve gümüş mika bulunmaktadır. Hamur rengi 5 YR 6/6 kırmızımsı sarıdır. Dış astarı 2.5 YR 5/6 kırmızı, iç astarı ise 2.5 YR 6/8 açık kırmızıdır. Hem iç hem de dış yüzeyde astar üzerine 5YR 3/2 koyu kırmızımsı kahverengi ile ek boya uygulanmıştır.

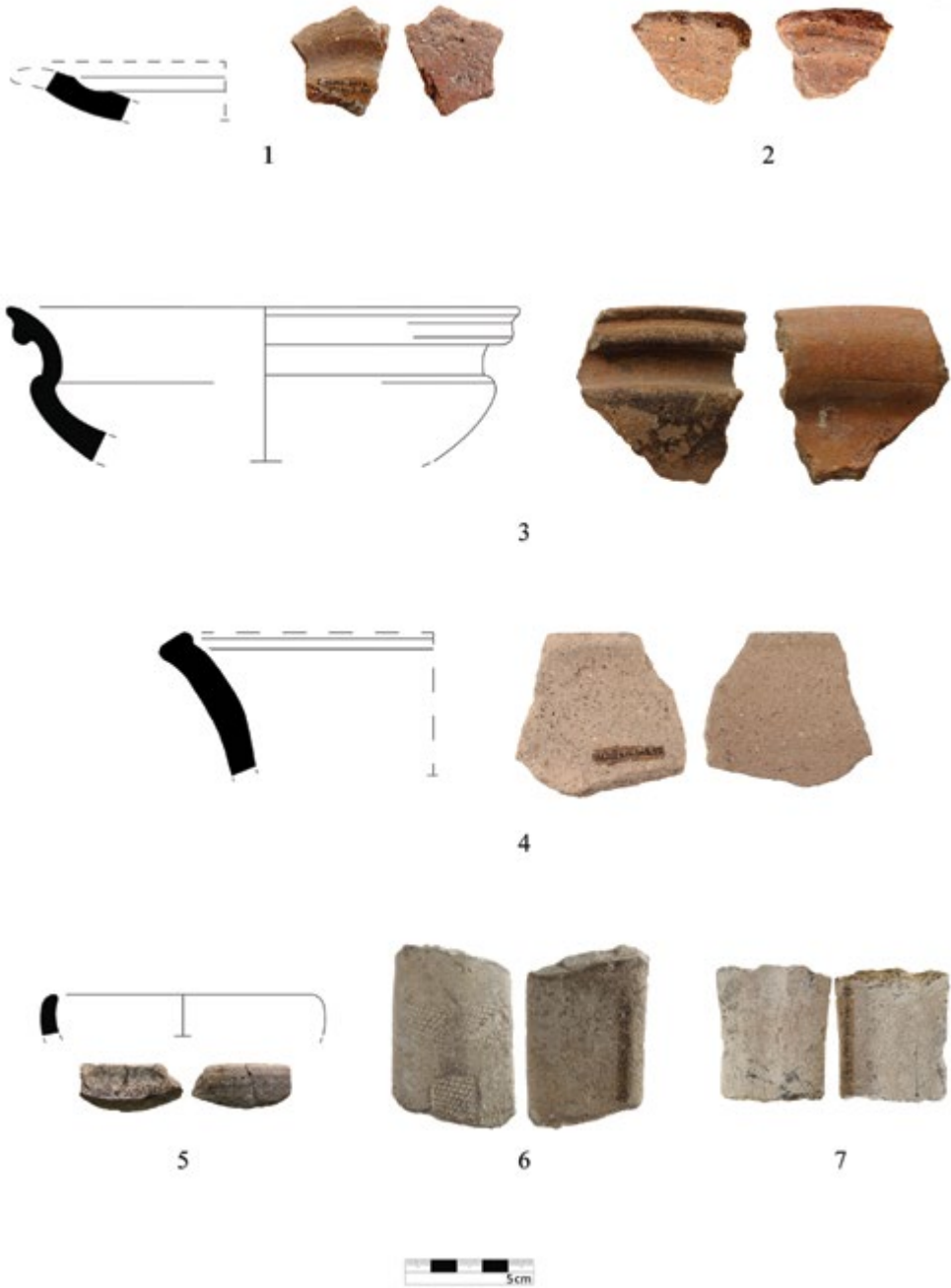

Fig. 11. Tek Renkli Seramik Grupları

Fig. 12. Black on Red ve Bantlı Seramikler

Erenler Tepe *Linear Black on Red* tabak örneği de Sardeis buluntularına dayanarak MÖ 7. yüzyıl sonları-MÖ 6. yüzyıl başları arasına tarihlendirilebilir.

Bantlı Seramikler

Erenler Tepe'de birer adet bantlı kâse (Fig. 12: 2) ve olpe parçası (Fig. 12: 3) saptanmıştır³⁰. Alçak halka kaideli kâse *tondosunun* merkezinde kahverengi boyalı daire ve çevresinde iki adet konsantrik daire ile bant bezeme oluşturulmuştur. Alçak halka kaideli kâsenin *tondosunda* konsantrik daire bezeme örnekleri MÖ 6-5. yüzyıllara tarihlendirilen tabakalarda bulunmuştur³¹. Olpeye ait kulp örneği ise Uylupınar'dan bilinmektedir (Çokay Keççe 2009: 46, fig. 110a).

4. Hellenistik Dönem Seramikleri

Hellenistik Dönem seramikleri içe kıvrık ağız kenarlı kâseler (Fig. 13), *Akhamenid* kâseler (Fig. 14: 1-3), tabak (Fig. 14: 4-5), krater kaidesi (Fig. 14: 6-7) ve bir *unguentarium* kaidesi (Fig. 14: 8) parçasından oluşmaktadır.

³⁰ Hamur içeriklerinde kireç, taşçık, şamot ve kum katkısı az sayıda bulunmaktadır. Hamur renkleri 7.5 YR 6/6 kırmızımsı sarı ve 7.5 YR 7/4 pembe'dir. Bant bezeme 10 YR 5/2 grimsi kahverengidir.

³¹ Tepebağ Höyük örnekleri için bkz. Şahin – Alkaç 2020: 141, Fig. 7: 33; Dor Kenti örnekleri için bkz. Mook - Coulson 1995: 94-95, Fig. 3.6: 15 ve 23.

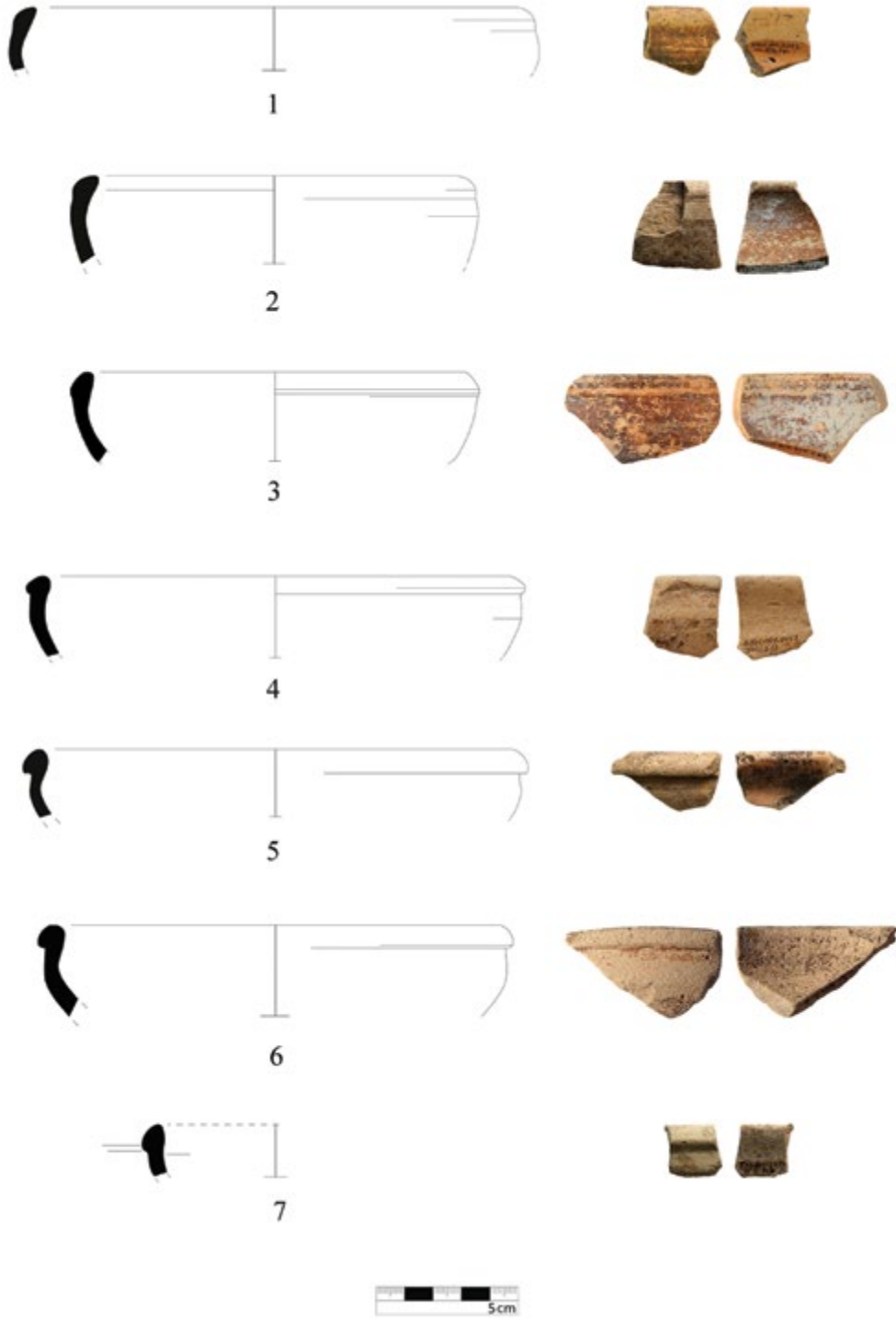

Fig. 13. İçe Kıvrık Ağız Kenarlı Kâseler.

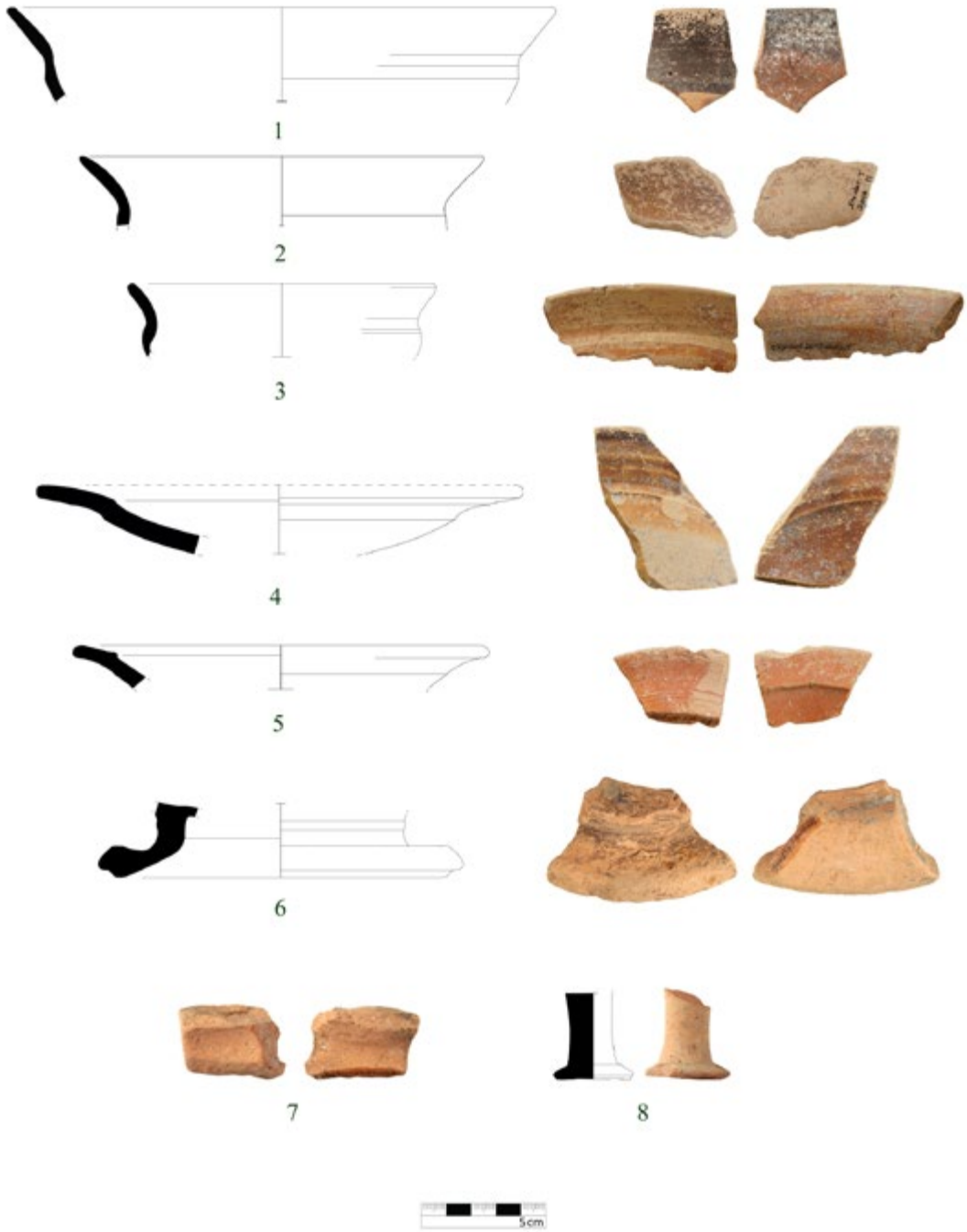

Fig. 14. Akhemenid Kâseler ve Diğer Örnekler

İçe Kıvrık Ağız Kenarlı Kâseler

Bu kâse formu MÖ 4. yüzyılın sonundan itibaren karşımıza çıkmaktadır. Erenler Tepe’de ele geçen bu gruba ait kâselerin ağız formlarında farklı tipler söz konusudur (Fig. 13). Bunlar arasında dışa hafif kalınlaştırılmış ağız formuna sahip parçalar, erken grubu oluşturmaktadır (Fig. 13: 1-3)³². Ağız çapları 16,8-13,9 cm arasındadır. Form, Sagalassos’ta Tip C170 olarak sınıflandırılmıştır ve MÖ 4-3. yüzyıllar arasına aittir (Daems *et al.* 2019: 91, Fig. 2). Dışa hafif kalınlaştırılmış ağız formunun benzer örnekleri Klazomenai’de MÖ 4. yüzyılın sonlarına (Zeren Hasdağlı 2018: 118, Fig. 3, No. 26-28), Ephesos’ta ise MÖ 3. yüzyıl içlerine (Ladstätter 2010: 89, K46, Taf. 164) tarihlendirilmektedir. Bir diğer örnek ise kanca profilli ağız formuna sahip örneklerden oluşur (Fig. 13: 4-7) ve ağız çapları 16,6-15 cm arasında değişmektedir. Kanca profilli ağız formuna sahip kâselerin benzer örnekleri ise Tocra’da MÖ 4. yüzyılın sonu-MÖ 3. yüzyılın başına tarihlendirilmektedir (Boardman – Hayes 1973: 96, No. 2414, Fig. 43, Pl. 43).

Akhamenid Kâseler

Hellenistik Dönem seramikleri arasında miktar açısından öne çıkan bir diğer grup, *Akhamenid* kâselerdir (Fig. 14: 1-3). Batı Anadolu’da Pers hâkimiyeti ile yaygın şekilde kullanılmaya başlanan bu formun kullanımı, Hellenistik Dönem’de yaygın şekilde devam etmiştir³³. Bu tipin Erenler Tepe örneklerinin ağız profilleri dışa çekiktir, gövde formu karın kısmında dışa doğru genişler ve içe doğru iniş yapar ve ağız çapları 22-12 cm arasında değişmektedir³⁴. Benzer örnekleri Sagalassos’ta MÖ 4-3. yüzyıl arası (Daems *et al.* 2019: 85, Fig. 2, A120; Poblome *et al.* 2013b: 199, Fig. 2), Sardeis’te MÖ 4. yüzyıl (Dusinberre 1999: 91, Fig. 7:15) ve Perge’de MÖ 3. yüzyılın sonu- 2. yüzyılın başı aralığına (Çokay Kepçe – Recke 2007: 87, Fig. 27-28) tarihlendirilmektedir.

5. Diğer Örnekler

Hellenistik Dönem’e tarihlendirilen diğer formlar; tabak, krater ve *unguentarium* parçalarından oluşmaktadır. Tabaklar (Fig. 14: 4 ve 5) dışa çekik ağızlı ve sıg gövdeli ağız çapları

³² Hamuru orta boyutlu gözenekli bir yapıya sahiptir. İçerisinde taşçık, kireç, gümüş mika, kuvars ve şist az miktarda bulunmaktadır. Hamur renkleri 2.5 YR 6/6 açık kırmızı ve 10 YR 6/3 soluk kahverengi arasındadır. Dış firnis renkleri 2.5 YR 5/8 kırmızı ve 7.5 YR 5/6 koyu kahverengi; iç firnis ise 2.5 YR 4/4 kırmızımsı kahverengi ve 5 YR 3/2 koyu kırmızımsı kahverengi arasında değişiklik göstermektedir.

³³ Akhamenid kâse örneklerinin görüldüğü diğer kentler için bkz: Sardeis: Dusinberre 1999: 78-80 (MÖ 4. yüzyıl - MÖ geç 3. yüzyıl); Perge: Çokay Kepçe – Recke 2007 (MÖ 3. Yüzyıl sonu-MÖ 2. yüzyıl başı); Gordion: Stewart 2010: 45-46, Fig. 26a; Patara: Varmaz 2015; Gavurtepe: Gürtekin Demir 2010: 43, Fig. 1 (MÖ geç 3. yüzyıl).

³⁴ Hamur içerikleri az ve küçük miktarda taşçık, kireç ve mika katkılıdır. Hamur renkleri 7.5 YR 7/4 pembe ile 7.5 YR 6/4 açık kahverengi arasında değişir. Astar rengi 2.5 YR 4/8 kırmızı ile 7.5 YR-7/3 pembe arasında çeşitlilik göstermektedir. Firis rengi 2.5 YR-5/8 kırmızı ile 7.5 YR 4/3 kahverengi arasındadır.

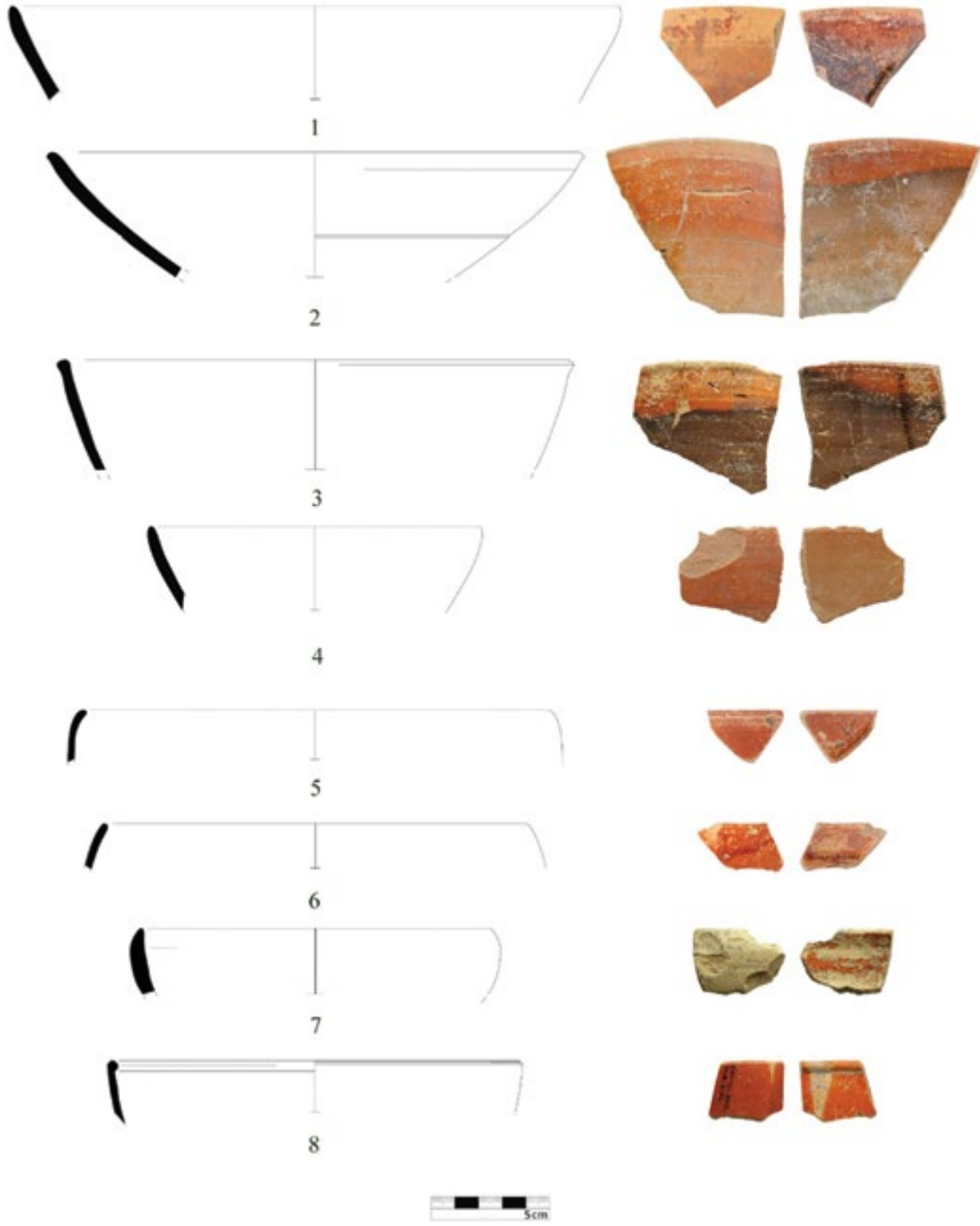

Fig. 15. *Geç Hellenistik - Erken Roma İmparatorluk Dönemi Seramikleri*

27 cm olan iki parça ile temsil edilmektedir. Ağzlarının iç kısmında tek sıra yiv bulunmaktadır³⁵. Benzer örnekleri İlion'da MÖ 3. yüzyıla tarihlendirilmektedir (Berlin 1999: 89, Plate 1:158). Erenler Tepe örnekleri için de aynı tarih kabul edilebilir.

Hellenistik Dönem formları arasında ayrıca iki adet krater kaidesi yer almaktadır (Fig. 14: 6 ve 7)³⁶. Benzerleri Atina Agorası'nda MÖ 240-225 arasına (Rotroff 1997: 138, Fig. 42, Pl. 57: 596), Dor Kenti'nde MÖ yaklaşık 3. yüzyıla (Berlin 2015: 631, Table 6.1.1, Plate 6.1.1:10) tarihlendirilmektedir. Bu formda diğer örnekler Doğu Sigillatası D gruplarında da görülmektedir ve MÖ 1. yüzyıla tarihlendirilen örnekleri tespit edilmiştir (Poblome – Zelle 2002: 276). Fig. 14: 8 ise iç biçimli (*fusiform*) *unguentarium* dip parçasıdır ve bu formdaki tek örnektir. Düz dipli ve dışa çıkık kaideye sahiptir. Kaide bitiminde tek sıra yiv mevcuttur. Dışa doğru hafif genişleyerek yükselen gövdenin bir kısmı korunmuştur³⁷. Benzer örnekleri MÖ 2. yüzyıla tarihlendirilmektedir³⁸.

Seramik buluntular, Erenler Tepe'de Demir Çağı'nın devamında, Hellenistik Dönem'de de sürekli bir yerleşim olduğunu göstermektedir. MÖ 4. yüzyılda başlayan Hellenistik Dönem seramikleri, MÖ 1. yüzyıla kadar devam etmektedir.

6. Kırmızı Astarlı Geç Hellenistik Dönem Seramikleri

Yerleşimde saptanan Geç Hellenistik Dönem seramikleri, form ve astar özelliklerinin farklılığı ile öne çıkar (Fig. 15). Bu seramiklerin formu belirlenebilen örnekleri kâse ağız parçalarından oluşur. Astar özellikleri parçaların genelinde benzerdir, ince uygulanmış ve pürüzsüz astarlıdır. Bir adet krem, üç adet açık kahverengi ve dört adet koyu kahverengi astarlı parça dışında tamamı kırmızının tonlarındadır. Parçalardan ikisi kırmızı astarlı (Fig. 15: 3) olmakla birlikte parça üzerinde geniş bir yüzey oksidasyon nedeniyle kahverengiye dönmüştür.

Geç Hellenistik Dönem seramikleri sekiz adet kâse formundan oluşmaktadır (Fig. 15). Dik gövde profiline sahip örnekler Hellenistik Dönem'de yaygın olarak bilinen *mastos*

³⁵ Hamurları orta sertlikte olup gözenekli bir yapıya sahiptir. İçeriklerinde taşçık ve kireç bulunmaktadır. Hamur rengi 5 YR 7/6 kırmızimsı sarı ve 10 YR-8/4 soluk kahverengidir. Astar renkleri 2.5 YR 4/6 kırmızı ile 5 YR 7/6 kırmızimsı sarı, firnis ise 10 R 5/6 kırmızı ile 2.5 YR 5/8 kırmızı arasında değişir.

³⁶ Hamurları sert ve gözenekli yapıdadır, içeriklerinde kireç, kum ve mika bulunmaktadır. Hamur renkleri 7.5 YR 7/4 ve 5 YR 7/3 pembedir. Astarları mat ve pürüzlüdür. Dış ve iç astar renkleri 5 YR 7/4 ve 7.5 YR 7/4 pembe ile 10 R 5/1 kırmızimsı gridir.

³⁷ Hamuru sert ve gözenekli yapıdadır. İçeriğinde taşçık, kireç, altın mika ve kum bulunmaktadır. Hamur rengi 2.5 YR 5/6 kırmızıdır. Astarı mat ve pürüzlüdür. Astarı 5 YR 7/4 pembe ve 5 YR 6/6 açık kırmızıdır.

³⁸ Tralleis: Civelek 2001:111, Lev. XXVII: U44 (MÖ 2. yüzyıl); Saraçoğlu 2011: 6, Kat. No. 20/U20 (MÖ 2. yüzyılın 2. yarısı); Saraçoğlu – Çekilmez 2011:229, Res. 13 (MÖ 2. yüzyıl ve sonrası); Patara: Varmaz 2015: 82-83, Levha XXXVIII: H41; Nysa ad Maeandrum: Sönmez 2018: 14, Çizim 2/11 (MÖ 2. yüzyıl); Sönmez 2017: 234-235, Fig. 1/3 (MÖ 2. yüzyıl ortaları- sonları arası).

formundadır³⁹ (Fig. 15: 1-4). Benzer örneklerden MÖ 3. yüzyıldan itibaren bilinen bir form olduğu görülmektedir⁴⁰. Bununla birlikte Erenler Tepe örnekleri Hellenistik Dönem'in daha erken evrelerinden bilinen formlardan farklı olarak ağızda yiv taşımazlar ve profilleri daha sadedir; ayrıca astar özellikleri de tamamen farklıdır. Basit ağızlı ve genellikle dik gövdelidirler. Gövde profili hafif dışbükey ya da düz olabilmektedir. Formun Sagalassos'ta saptanan benzerleri Hellenistik Dönem repertuarında yaygın şekilde görülmekle birlikte (van der Enden *et al.* 2014: 86, Fig. 4; Poblome *et al.* 2013b: Fig. 5/1) Roma İmparatorluk Dönemi başına kadar devam ettiği, MÖ 1. yüzyıl sonu-MS 1. yüzyıl başı aralığı dolgularında bulunan örneklerden anlaşılmaktadır (van der Enden *et al.* 2014: 87).

Kâse formu örnekler basit ve içe dönük ağızlıdır (Fig. 15: 5 ve 6). İki örnek saptanmıştır, tamamı oldukça ince profillidir. Astar özellikleri *mastos* örnekleri ile aynıdır. Benzer örnekleri Hellenistik Dönem'de yaygın şekilde bilinir⁴¹. Hellenistik Dönem boyunca görülen tipik bir form olmakla birlikte, diğer örneklerle bir arada değerlendirildiğinde, hamur ve astar özelliklerinin benzer olması nedeniyle aynı tarih aralığına ait olduğu kabul edilebilir. Tekil örneklerden ilki (Fig. 15: 7), Kâse formları ile benzer şekilde yarımküre formu kâse örneğidir (Poblome *et al.* 2013b: Fig. 5/3). Daha kalın profilli ve dik ağızlı olması ile kâse örneklerinden ayrılır. İkinci tekil kâse formu (Fig. 15: 8) dik ve yumru şeklinde içe kalınlaştırılmış ağızlı, düze profile sahip dik gövdelidir. Ünük bir form olması nedeniyle kesin tarihi önerilememektedir.

Sonuç ve Değerlendirme

Erenler Tepe'de gerçekleştirilen yüzey araştırmalarında saptanan seramik buluntular, yerleşimde MÖ 9-MS 1. yüzyıl başı aralığında kesintisiz bir iskâna işaret etmektedir. Erken Demir Çağı'na tarihlendirilen kahverengi tek renkli seramik grubu örnekleri yerleşimin en erken tarihli örneklerini temsil eder. MÖ 8-5. yüzyıl arasına tarihlendirilen Demir Çağı gri tek renkli (MÖ 8. yüzyıl), *black on red* (MÖ 7. yüzyıl sonları-6. yüzyıl başları) ve bantlı (MÖ 6-5. yüzyıl) seramik örnekleri de yerleşimin söz konusu dönem boyunca devam ettiğine işaret etmektedir. Hellenistik Dönem'e tarihlendirilen seramik buluntuları yerleşimde ele geçen en yoğun grubu oluşturmaktadır. Seleukoslar Dönemi'nde kurulan koloni kentlerinden biri olan Apollonia Antik Kenti'ne yakın konumu ve Hellenistik Dönem'de yoğunluk gösteren buluntuları bölgenin siyasi tarihi açısından bilgi vermektedir. Yerleşimin

³⁹ Benzer örnekler için bakınız: Gassner 1997: 49, No. 123; Hürmüzlü 2009a: 209, Fig. 48b; Ladstätter 2010: Taf. 162, No. K161; van der Enden *et al.* 2014: Fig. 4.

⁴⁰ Daha önceki bir yayında, Fig. 15: 2 parça MS 1-4. yüzyıl arasına tarihlendirilen Sagalassos Kırmızı Astarlı Kapları olduğu ifade edilmiştir (Hürmüzlü *et al.* 2019: 348). Bununla birlikte, yapılan incelemeler sonucunda, bu kırmızı astarlı grubun Geç Hellenistik - Erken Roma İmparatorluk Dönemi geçişi sürecine ait bir grup olduğu anlaşılmıştır.

⁴¹ Benzer örnekler için bakınız: Ladstätter 2005: Taf. 147, K11; Ladstätter 2010: Taf. 168, K96-97; Van der Enden *et al.* 2014: Fig. 5E.

bu dönemde siyasi açıdan çalkantılı olan Hellenistik Dönem boyunca Apollonia'yı korumak üzere sürekli bir yerleşim gördüğüne işaret etmektedir. Erenler Tepe'de MÖ 4. yüzyıla tarihlendirilen içe kıvrık ağızlı kenarlı kâseler ve *Akhamenid* kâse formları, bu döneme ait en erken örnekleri oluşturmaktadır. Kâse formlarının yanı sıra tabak (MÖ 3. yüzyıl), krater (MÖ 3. yüzyıl) ve *unguentarium* (MÖ 2. yüzyıl) örnekleri yerleşimin kesintisiz olarak devam ettiğini göstermektedir. Form ve astar özellikleri ile Hellenistik Dönem seramiklerinden ayrılan ve MÖ 1. yüzyıl başlarına-MS 1. yüzyıl sonuna tarihlendirilen kâse örnekleri ise yerleşimde ele geçen en geç dönemi oluşturmaktadır.

Seramik buluntular, Erenler Tepe'nin de Demir Çağı'nda yerleşim görmeye başlayıp, MS 1. yüzyılda terk edildiğini göstermektedir. Bölgedeki diğer kale tipi yerleşmelerde de benzer tarihsel süreci izlemek mümkündür. İlk yerleşim yeri Kale Tepe üzerinde olduğu bilinen Konane Antik Kenti'nin, Roma Dönemi'nden itibaren Akyokuş Tepe'ye ve günümüzde Gönen İlçesi'nin bulunduğu nispeten düzlük alana taşındığı bilinmektedir (Hürmüzlü *et al.* 2015: 26-27). Sagalassos'un yaklaşık olarak 2 km güneybatısında yer alan Düzen Tepe'de de benzer bir çerçeve ile karşılaşılmaktadır (Vanhaverbeke *et al.* 2010: 119). Bölgedeki diğer kale yerleşimlerinde karşılaşıldığı gibi Erenler Tepe'nin MS 1. yüzyılda terk edilmiş olması yerleşimin düzlük alanlara taşındığını göstermektedir. Pisidia Bölgesi'ndeki kale yerleşmelerinin birbirlerine benzer şekilde Roma İmparatorluk Dönemi'nin başında terk edilmesi, Roma İmparatorluğu'nun MÖ 27'den itibaren Akdeniz dünyasının en büyük gücü haline gelmesi ve Augustus'un iktidar döneminde başlayan "barış sürecinin" (*Pax Romana*) etkileri olarak görmek mümkündür.

Kaynakça

Ağgöl, M. 2015

“Sağır Kale'nin Kuzey Pisidia Kaleleri Işığında Yorumlanması”, *Uluslararası Genç Bilimciler Buluşması II: Anadolu Akdenizi Sempozyumu*, O. Tekin – T. Kahya – A. Özdizbay – N. Tüner Önen (eds.), Antalya, 04-07 Kasım, 2015, İstanbul: 11-34.

Arrianos

Anabasis Alexandri. Books I-IV, E.I. Robson (eds.), London.

Akalın, A. G. 2006

“Hellenleştirmede Bir Yerleşim Ögesi: Katoikia”, *Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt 25, 39: 66-74.

Alparslan, H. – Z. T. Güngör, 2018

“Pisidia Antiokheia Kentini Çevreleyen Kale Yerleşimleri”, *XVIII. Türk Tarih Kongresi*, 01-05 Ekim, 2018, Ankara: 195-210.

Aydal, S. – S. Mitchell – T. Robinson – L. Vandeput, 1997

“The Pisidian Survey 1995: Panemoteichos and Ören Tepe”, *Anatolian Studies* 47: 141-172.

Berlin, A. M. 1999

“Studies in Hellenistic Iliion: The Lower City. Stratified Assemblages and Chronology”, *Studia Troica, Band 9*: 79-159.

- 2015

“Hellenistic Period”, S. Gitin (eds.), *The Ancient Pottery of Israel and Its Neighbors from the Iron Age through the Hellenistic Period*, Volume 2, Jerusalem: 629-793.

Braeckmans, D. 2010

The Archaic, Classical and Hellenistic Ceramics in the Later Territory of Sagalassos and Düzen Tepe: The Petrographic and Geochemical Evidence, Katholieke Universiteit Leuven, Faculteit Letteren Subfaculteit Archeologie, Kunstwetenschappen en Musicologie Onderzoekseenheid Archeologie, Leuven.

Braeckmans, D. – P. Degyryse – B. Neyt – M. Waelkens – J. Poblome, 2017

“Reconstructing Regional Trajectories: The Provenance Distribution of Archaic to Hellenistic Ceramic in Central Pisidia (South-West Turkey)”, *Archaeometry* 59: 472-492.

Bossert, E. M. 2000

Die Keramik Phrygischer Zeit von Boğazköy: Funde aus den Grabungskampagnen 1906, 1907, 1911, 1912, 1931-1939 und 1952-1960, Boğazköy-Hattuša Ergebnisse der Ausgrabungen 18, Zabern.

Boardman, J. – J. Hayes, 1973

Excavations at Troia 1963-1965: The Archaic Deposits II and Later Deposits, Oxford.

Büyükkolancı, M. 2013

“Adada Antik Kenti ve Geleceği”, B. Hürmüzlü – M. Fırat – A. Gerçek (eds.), *Pisidia Araştırmaları-I Sempozyum Bildiri Kitabı: I. Pisidia Araştırmaları Sempozyumu Bildiri Metinleri*, Isparta, 05-06 Kasım, 2012, Isparta: 197-214.

Civelek, A. 2001

Tralleis Nekropolü Buluntuları Işığında Hellenistik-Roma Dönemi Seramiği, Ege Üniversitesi'ne Sunulmuş Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir.

Cohen, M. G. 1978

The Seleukides Colonies, Wiesbaden.

-1995

Hellenistic Settlements in Europe, The Islands, and Asia Minor, Oxford.

Corsten, T. – O. Hülden – J. Gebauer, 2010

“Kibyris Araştırmaları 2009”, *ANMED VIII*: 143-147.

Corsten, T. – O. Hülden – J. Gebauer, 2011

“Forschungen in der Kibyris im Jahre 2009”, 28. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 1. Cilt, İstanbul, 24-28 Mayıs, 2010, Ankara: 67- 81.

Corsten, T. – O. Hülden, 2012

“Zwischen den Kulturen. Feldforschungen in der Kibyris. Bericht zu den Kampagnen 2008-2011”, *Istanbul Mitteilungen Band 62*: 7-117.

Coşkun Abuagla, A. 2015

“Pisidia Apolloniası'ndan Via Sebaste'ye ait Yeni Bir Mil Taşı”, *TUBA-AR 18*: 175-180.

Çokay Kepçe, S. – M. Recke, 2007

“Achaemenid Bowls Pamphylia”, İ. Delemen (eds.), *The Achaemenid Impact on Local Populations and Cultures in Anatolia (Sixth-Fourth Centuries B.C.)*, 20-21 Mayıs, 2005, İstanbul: 83-95.

Çokay Kepçe, S. 2009

“The Pottery from Burdur Uylupınar Necropolis”, *Adalya XII*: 29-76.

Daems D. – M. van der Enden – P. Talloen – J. Poblome, 2019

“The Hellenistic Pottery Repertoire made at Sagalassos, SW Anatolia”, *Daily Life in a Cosmopolitan World: Pottery and Culture During the Hellenistic Period*: 81-96.

Daems, D. – P. Talloen, 2022

“Moving in Together Synoikismos and Polis Formation at Sagalassos and in Southwest Anatolia”, *Bulletin of ASOR*, Vol. 387: 181-205.

Daubner, F. 2011

“Seleukidische und attalidische Gründungen in Westkleinasien. Datierung, Funktion und Status”, F. Daubner (eds.), *Militärsiedlungen und Territorialherrschaft in der Antike (Topoi 3)*, Berlin-New York: 41-63.

Dörtlük, K. 1977

“1975 Uylupınar Kazısı Raporu”, *Türk Arkeoloji Dergisi XXIV-2*: 9-32.

Dökü, F. E. 2018

“Pisidia'da Demir Çağı İzleri”, *CEDRUS VI*: 139-158.

Dökü, F.E. – İ. Baytak, 2017a

“Kabalis Bölgesi Demirçağ Yerleşim Tipleri ve Gözetleme/Haberleşme Kaleleri”, *Mediterranean Journal of Humanities*, VII/2: 223-242.

-2017b

“Kortkuteli Karabayır Taş Yığma Tümülüsleri Işığında Demir Çağ Kabalis ve Milyas İlişkileri”, *Cedrus V*: 11-19.

Dusinberre, E. R. M. 1999

“Satrapal Sardis: Achaemenid Bowls in an Achaemenid Capital”, *American Journal of Archaeology*, Vol.130/1: 73-102.

French, D. 2012

Roman Roads & Milestones of Asia Minor, Vol. 3 Milestones, Fasc. 3.1. Republican, Ankara.

-2014

Roman Roads & Milestones of Asia Minor, Vol. 3 Milestones, Fasc. 3.6 Lycia et Pamphylia, Ankara.

French, D. – S. Mitchell, 1977

“Roma İmparatorluğu İlk Devirlerinde Pisidiada Yollar ve Ulaşım”, *Türk Arkeoloji Dergisi XXIV*: 213-218.

Gassner, V. 1997

Das Südtor der Tetragonas-Agora. Keramik und Kleinfunde, A. Hansel – S. Jäger – S. Jilek – H. Liko – P. Lindenbauer – K. Wölf (eds.), *Forschungen in Ephesos XIII/1/1*, Wien.

Genz, H. 2004

Büyükkaya: I. Die Keramik der Eisenzeit Funde aus den Grabungskampagnen 1993 bis 1998, Mainz.

Gerçek, A. 2013

“Kuzeybatı Pisidia’da Ele Geçen Demir Çağ Buluntu Grubu”, B. Hürmüzlü – M. Fırat – A.

Gerçek (eds.), *Pisidia Araştırmaları I Sempozyum Bildiri Kitabı: I. Pisidia Araştırmaları*

Sempozyumu Bildiri Metinleri, Isparta, 05-06 Ekim, 2012, Isparta: 48-71.

Gürtekin, R. G. 1998

Lydia Seramiğindeki Yabancı Etkiler, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı, (Doktora Tezi), İzmir.

-2007

Provincial Production of Lydian Painted Pottery, A. Çilingiroğlu- A. Sagona (eds.), *Anatolian Iron Ages 6: the proceedings of the Sixth Anatolian Iron Ages Colloquium held at Eskişehir*, 16-20 August, 2004, Leuven: 47-77.

-2010

A Small Group of Pottery with Lydian Character from Gavurtepe, Alaşehir, *Arkeoloji Dergisi XV*: 41-48.

Gürtekin Demir, R. G.- Y. Polat, 2015

Between Lydia and Caria: Iron Age Pottery From Kale-i Tavas, Ancient Tabae, R.G. Gürtekin-Demir, H. Cevizoğlu, Y. Polat, G. Polat (eds.), *Keramos, Ceramics: A Cultural Approach: Proceedings of the First International Conference at Ege University*, 9-13 May, 2011, İzmir: 115-293.

Hecebil, U. 2016

“Konane Kale Tepe Yerleşmesi Hellenistik Dönem Savunma Sistemi”, *Colloquium Anatolicum 15*: 132-155.

Henrickson, R. C. 2005

“The Local Potter’s Craft at Phrygian Gordion”, L. Kealhofer (eds.), *The Archaeology of Midas and The Phrygians*, Philadelphia: 124-135.

Hürmüzlü, B. 2009a

“New Investigations at Pisidian Tymandos: Results of the Isparta Archaeological Survey”, *Colloquium Anatolicum VIII*: 199-233.

-2009b

“Remarks on Cultural Interactions in the Earlier Periods of North West Pisidia”, H. Löhr - G. Mehnert - A. Slawisch - A. Mehnert - R. Einicke - St. Lehmann (eds.), *Zurück zum Gegenstand: Festschrift für Andreas E. Furtwängler Band II*, Langenweißbach: 493-500.

-2010

“Isparta Arkeolojik Surveyi 2008 Yılı Çalışmaları”, 27. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 1. Cilt, Denizli, 25-29 Mayıs, 2009, Ankara: 65-76.

-2011

“Isparta Arkeolojik Surveyi 2009 Yılı Çalışmaları: Konane (Conana)”, 28. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 2. Cilt, İstanbul, 24-28 Mayıs, 2010, Ankara: 163-172.

-2013

“Konane Antik Kenti Hellenistik Dönem Yerleşmesi”, B. Hürmüzlü – M. Fırat – A. Gerçek (eds.), *Pisidia Araştırmaları I- I. Pisidia Araştırmaları Sempozyumu Bildiri Metinleri*, 05-06.11, 2012, Isparta: 142-154.

-2015

“Pisidia Bölgesi’nde Seleukoslar Dönemi Yerleşim Politikaları”, *Colloquium Anatolicum 14*: 166-185.

Hürmüzlü, B. – A. de Giorgi – P. Iversen, 2009

“New Research in Northwestern Pisidia: Ancient Konane (Conana) and its Territory”, *Colloquium Anatolicum 8*: 235-256.

Hürmüzlü, B. – K. Kohlmeyer – A. De Giorgi – P. Iversen – A. Çoşkun Abuagla – A. İnan – U. Hecebil, 2012

“Isparta Arkeolojik Surveyi 2010 Yılı Çalışmaları: Konane (Conana)”, 29. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 1. Cilt, Malatya, 23-28 Mayıs, 2011, Ankara: 1-10.

Hürmüzlü, B. – G. Kaşka – M. Fırat, 2015

“Geç Antik Dönem’de Konane”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 36: 25-46.

Hürmüzlü, B. – P. Iversen, 2015

“Notes on Cultural Interaction in Northwest Pisidia in the Iron Age”, N.C. Stampolidis – Ç. Maner – K. Kopanias (eds.), *Nostoi: Indigenous Culture, Migration + Integration in the Aegean Islands + Western Anatolia During the Late Bronze + Early Iron Ages*, İstanbul: 531-538.

Hürmüzlü, B. – U. Hecebil, 2015

“Konane Antik Kenti ve Çevresinde Roma Dönemi Yol Sistemleri”, H. Metin – B.A. Polat Becks – R. Becks – M. Fırat (eds.), *Pisidia Yazıları Hacı Ali İkinci Armağanı*, İstanbul: 35-45.

Hürmüzlü, B. – A. Gerçek, 2015

“Pisidia’da Yeni Bir Kale Yerleşmesi”, C. Şimşek – B. Duman – E. Konakçı (eds.), *Mustafa Büyükkolancı’ya Armağan*, İstanbul: 309-311.

Hürmüzlü, B. – U. Hecebil – M. Ayaşan – Ç. Çelik, 2017a

“Isparta Arkeolojik Surveyi 2015 Çalışmaları”, 34. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 1. Cilt, Edirne, 23-27 Mayıs, 2016, Edirne: 667-680.

Hürmüzlü, B. – Ç. Çelik – U. Hecebil, 2017

“Kuzeybatı Pisidia Bölgesi’ndeki Apollonia Antik Kenti ve Kırsal Yerleşimleri”, Ü. Aydınoglu – A. Mörel (eds.), *Antik Dönemde Akdeniz’de Kırsal ve Kent*, Mersin, 04-07 Nisan, 2016, Mersin: 173-186.

Hürmüzlü, B. – K. Kohlmeyer – A. Kai Browne – H. Köker – B. Ergin – B. Sönmez, 2019

“Isparta İli ve İlçeleri Yüzey Araştırması 2017 Yılı Çalışmaları”, 36. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 1. Cilt, Çanakkale, 01-11 Mayıs, 2018, Ankara: 343-352.

Hürmüzlü, B. – B. Sönmez – B. Ergin – A. Kai – Browne, 2020

“Isparta İli ve İlçeleri Yüzey Araştırması 2018 Yılı Çalışmaları”, 37. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 1. Cilt, Diyarbakır, 17-21 Haziran, 2019, Ankara: 315-320.

Hürmüzlü Kortholt, B. – Ö. Tanrıver, 2016

“Antik Kaynaklar, Epigrafik ve Arkeolojik Veriler Işığında Kuzeybatı Pisidia Bölgesi’nin Kültürel Kimliği”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 37: 22-49.

Jones, A. H. M. 1971

The Cities of the Eastern Roman Provinces, Oxford.

Kaşka, G. 2017

Hellenistik Apoikia'dan Roma Colonia'sına: Antiocheia AD Pisidiam Örneğinde Bir Koloni Kentinin Yerleşim ve İdari Tarihi, Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Antalya.

Kaşka, M. 2013

"Uylupınar Yüzey Araştırmasında Ele Geçen Arkaik Dönem Seramikler", B. Hürmüzlü – M. Fırat – A. Gerçek (eds.), *Pisidia Araştırmaları-I Sempozyum Bildiri Kitabı: I. Pisidia Araştırmaları Sempozyumu Bildiri Metinleri*, 05-06.11, 2012, Isparta: 285-293.

Kaşka, M. 2020

"Burdur Arkeoloji Müzesi İthal Seramik Koleksiyonu", A. Mörel – G. Kaşka – H. Köker – M. Kaşka – M. Fırat – S.O. Akgönül (eds.), *Pisidia ve Yakın Çevresinde Üretim, Ticaret ve Ekonomi: Uluslararası Sempozyum Bildirileri Pisidia Araştırmaları II*, Isparta, 31 Ekim - 03 Kasım 2018, Isparta: 215-242.

Kantner, J. – E. Hobgood, 2016

"A-GIS-Based Viewshed Analysis of Chacoan Tower Kivar in the US Southwest: Were They for Seening or to be Seen?", *Antiquity 90 (353)*: 1302-1317.

Koparal, E. 2011

Urbanization Process and Spatial Organization in Klazomenian Khora from Early Iron Age to Roman Period, Middle East Technical University, School of Social Sciences, Department of Settlement Archaeology, Ankara.

-2012

"Klazomenai Khora'sında Savunma Sistemi", I. Şahin (eds.), *İsmail Fazlıoğlu Anı Kitabı*, Edirne: 139-146.

Köker, H. 2022

Komama Tarihi ve Sikkeleri, Ankara.

Köse, V. 2017

Akkulturation in Pisidien, Ankara.

Ladstätter, S. 2005

"Keramik", *Hanghaus 2 in Ephesos. Die Wohninheit 4 Baubefund, Ausstattung, Funde*, H. Thür, (Ed.) Wien, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften: 230-358.

-2010

"Keramik", *Forschungen in Ephesos IX/4 Das Prytaneion in Ephesos*, M. Steskal, (Ed.) Wien, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 85-172.

Laufer, E. 2010

"Pednelissos, Sillyon, Adada: "Römische" Stadtmauern und kilikische Piraten?", J. Lorentzen – F. Pirson – P. Schneider – U. Wulf-Rheidt (eds.), *BYZAS 10, Aktuelle Forschungen zur Konstruktion, Funktion und Semantik antiker Stadtbefestigungen*, İstanbul: 165-193.

Levick, B. 1967

Roman Colonies in Southern Asia Minor, Oxford.

Lloyd, S. – J. Mellart, 1962

Beycesultan: The Chalcolithic and Early Bronze Levels, Vol I, London.

Magie, D. 1950

Roman Rule in Asia Minor to the end of the Third Century After Christ, Vol II, Princeton.

Mitchell, S. 1991

“The Hellenization of Pisidia”, *Mediterranean Archaeology*, Vol. 4: 119-145.

-1993

Anatolia: Land, Men, and Gods in Asia Minor, Oxford.

Mook, M. S. – W. D. E. Coulson, 1995

“East Greek and Other Imported Pottery”, E. Stern (eds.), *In Excavations at Dor, Final Report. Vol 1B, Areas A and C: The Finds*, Qedem Reports 2. Jerusalem: Institute of Archaeology, Hebrew University of Jerusalem: 93-125.

Mitchell, S. – M. Waelkens, 1998

Pisidian Antioch. The Site and its Monuments, London

Mitchell, S. – R. Wagner – B. Williams, 2021

Roman Archaeology in A South Anatolian Landscape: The Via Sebaste, The Mansio in the Döşeme Boğazı, and Regional Transhumance in Pamphylia and Pisidia. With a Catalogue of Late Roman and Ottoman Cistern, İstanbul.

Omura, M. 2008

“Archaeological Surveys at Yassıhöyük”, *AAS XVII JIAA*: 97-169.

Özhanlı, M. – H. Alparslan – E. Özen – A. Gündoğan – F. Hurata, 2019

“Isparta İli Yalvaç, Gelendost ve Şakıraağaç İlçeleri Arkeolojik Yüzeysel Araştırması 2017”, 36. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 2. Cilt, Çanakkale, 07-11 Mayıs, 2018, Ankara: 477-490.

Özhanlı, M. – H. Alparslan – E. Özen – A. Gündoğan – H. Uğuz, 2020

“Isparta İli Yalvaç, Gelendost ve Şakıraağaç İlçeleri Arkeolojik Yüzeysel Araştırması 2018”, 37. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 2. Cilt, Diyarbakır, 17-21 Haziran, 2019, Ankara: 487-498.

Özsait, M. 1985

Hellenistik ve Roma Devrinde Pisidya Tarihi, İstanbul.

-1986

“1987 ve 1988 yılı Senirkent Çevresi Tarihöncesi Araştırmaları”, 4. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 18-23 Mayıs, 1989, Ankara: 323-333.

-2009

“Burdur ve Isparta 2008 Yılı Yüzeysel Araştırmaları”, *Anadolu Akdenizi Arkeoloji Haberleri* 7:115-121.

Özgüç, T. 1982

Maşat Höyük II: Boğazköy'ün Kuzeydoğusunda Bir Hitit Merkezi, Ankara.

Pilinius

Naturalis Historiae II. Libri III-VIII, H.R. Rackham, 1947, London.

Poblome, J. – M. Zelle, 2002

The Table Ware Boom. A Socio-Economic Perspective from Western Asia Minor, *Patris und Imperium (Babesch 8)*: 275-287.

Poblome, J – R. Degeest, 2003

“Ceramics”, H. Vanhaverbe- M. Waelkens (eds.), *The Chora of Sagalassos, The Evolution of the Settlement Pattern from Prehistoric until Recent Times, Studies in Eastern Mediterranean Archaeology V*: 138-147.

- Poblome, J. – D. Braekmans – N. Fırat – B. Neyt – E. Kaptijn – H. Vanhaverbeke – F. Martens – K. Vyncke – R. Willet – M. Waelkens – P. Degryse, 2013a**
How Did Sagalassos Come To Be? A Ceramological Survey, M. Tekocak (eds.), *K. Levent Zoroğlu'na Armağan, Studies in Honour of K. Levent Zoroğlu*, İstanbul: 527-540.
- Poblome, J. – D. Braekmans – B. Mušič – M. van der Eenden – B. Neyt – B. de Graeve – P. Degryse, 2013b**
“A Pottery Kiln Underneath the Odeon of Ancient Sagalassos. The Excavation Results, the Table Wares and Their Archaeometrical Analysis”, *BAR International Series 2539, Networks in the Hellenistic World According to the Pottery in the Eastern Mediterranean and Beyond*, N. Fenn – C. Römer-Strehl, (Eds) Oxford, 193-204.
- Ramage, A. – N. Ramage – R. G. Gürtekin Demir, 2021**
Ordinary Lydians at Home; The Lydian Trenches of the House of Bronzes and Pactolus Cliff at Sardis, London.
- Rotroff, S. I. 1997**
Hellenistik Pottery Athenian and Imported Wheelmade Table and Related Material, *The Athenian Agora XXIX*, New Jersey.
- Sams, G. K. 1994**
The Gordion Excavations, 1950-1973: Final Reports, Volume IV: The Early Phrygian Pottery, Philadelphia.
- Saraçoğlu, A. 2011**
Hellenistic and Roman Unguentaria from the Necropolis of Tralleis, *Anatolia* 37: 1-42.
- Saraçoğlu, A. – M. Çekilmez, 2011**
Tralleis Batı Nekropolis ve Konut Alanı Hellenistik Dönem Seramiği: 2006-2007 Buluntuları, *Colloquium Anatolicum X*: 219-249.
- Sarılar, M. 2014**
“Küçük Asya’da I. Antiokhos (Soter) Dönemi’nde Seleukos Kolonileri”, *Eskiçağ Yazuları* 6: 159-190.
- Schoop, U. D. 2003**
“Pottery Traditions of the Later Hittite Empire: Problems of Definition”, B. Fischer – H. Genz – E. Jean – K. Köroğlu (eds.), *Identifying Changes: The Transition from Bronze to Iron Ages in Anatolian and its Neighbouring Regions, Proceedings of the International Workshop*, İstanbul, 8-9 Kasım, 2002, İstanbul: 167-178.
- 2011**
“Hittite Pottery: A Summary”, H. Genz-D.P. Mielke (eds.), *Insights into Hittite History and Archaeology, Colloquia Antiqua* 2: 241-273.
- Sönmez, B. 2017**
Nysa Ad Maeandrum Çarşı Bazilikası Hellenistik ve Roma Dönemi Seramikleri, G. Çoşkun (eds.), *Anadolu, Arkeoloji, Zaman ve Mekân*, Dumlupınar Üniversitesi V. Arkeoloji Sempozyumu, 10 Ekim-05 Aralık, 2016, Kütahya: 231-250.
- 2018**
Nysa Ad Maeandrum Cadde 1-Plateia Hellenistik ve Roma Dönemi Sofra Kapları ve Unguentariumları, *SDU Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 45: 11-42.
- Stewart, S. M. 2010**
Gordion After the Knot: Hellenistic Pottery and Culture, Cincinnati University, College of Arts and Science, Doctorate of Philosophy, ABD.

Şahin, F. – F. Alkaç, 2020

“Banded Bowls from Tepebağ Höyük (Cilicia Pedias)”, *Adalya* 23: 133-173.

Tamsü Polat, R. – N. Kanbur, 2020

“Yeni Araştırmalar Işığında Midas Kale Phryg Seramikleri”, *OLBA XXVIII*: 263-294.

Tekin, O. 2008

Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş, İstanbul.

Topouzi, S. – S. Soetens – A. Gkiourou – A. Sarris, 2000

“The Application of Viewshed Analysis in Greek Archaeological Landscape”, 6th Annual Meeting of the European Association of Archaeologists, Portugal, 10-17 September, 2000, Lisbon: 1-15.

Toteva, G.D. 2007

Local Cultures of Late Achaemenid, Minnesota Universty, Ann Arbor.

Türker, A. 2008

Asur Ticaret Kolonileri Çağında Acembhöyük Çanak Çömleği, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Doktora Tezi), Ankara.

Tscherikower, V. 1927

Die Hellenistische Stadtgründungen von Alexander der Grossen bis auf die Römerzeit, Leipzig.

Vanhaverbeke, H. – M. Waelkens, 2005

“If You Can't Beat Them, Join Them? The Hellenization of Pisida”, *Mediterranean Archaeology* 18: 49 - 65.

Vanhaverbeke, H. – M. Waelkens – K. Vynche – V. de Laet – S. Aydal – B. Mušič – B. de Cupere – J. Poblome – D. Braeckmans – P. Degryse – E. Marinova – G. Verstraeten – W. van Neer – B. Šlapšak – I. Medarič – H. A. Ekinci – M. O. Erbay 2010

“‘Pisidian’ culture? The Classical-Hellenistic site at Düzen Tepe Near Sagalassus (Southwest Turkey)”, *Anatolian Studies* 60: 105-128.

Van der Enden, M. – J. Poblome – P. Bes, 2014

From Hellenistic to Roman Imperial in Pisidian Tableware: The Genesis of Sagalassos Red Slip Ware, H. Meyza (eds.), *Late Hellenistic to Medieval Fine Wares of the Aegean Coast of Anatolia Their Production, Imitation and Use*, Prace Instytutu Kultur Śródziemnomorskich I Orientalnych Polskiej Akademii Nauk, Warszawa: 81-93.

Varmaz, Ş. 2015

Patara Su Yolu Çalışmalarında Ele Geçen Hellenistik Dönem Seramikleri, Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Denizli.

Zeren Hasdağlı M. 2018

“Klazomenai Geç Klasik Dönem Yerel Üretim Kâseleri”, *ADerg* XXIII: 109-141.

